Массе а мехкий пролетареш, вІашагІкхета!

Сердало

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

(«СВЕТ») Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР

Газет арадувл 1923 шера денз • ЦІОАТТА, 11 февраль, 1978 шу. • № 18 (5840). • Мах 2 кеп.

Пятилетка кхаь шера план — 7 Октябрга!

Массехк шу хьалха технически училища а яьккха СССР 50 шу дизара цІерагІча химически завода № 17-18 йолча цехе дукхьашха болх бе йолаелар Растеряева Валентина. Хьем ца беш йоІа хьехамчая делга хьатІайийцар вурийтта шера цу заводе къахьегаш хьавенача воккхагІволча аппаратчика Кузьменко Николай Николаевича. Керттерча даькъа цун а коллективерча кхыча кадрови болхой а новкъосталца аппаратчика говзал караерзайир Валентинас, хІаьта хІанз Грозненски мехкдаьтта института сайрийнарча отделене деша а эттай.

Цу тайлара кагирхой балхаца дІатарбалийтара йоагІкхо елга ший динза даргдоаца декхар санна леркхо елга шийх... хІаш вола Николай Николаевич хІанз гІо деш ва училищера укхаза венача Нанаев Руслана.

Иштта, шоай коллективашка, тІехдика хьехамчий хилара тарра, доагІа а доагІаш сий деш я Аргунски гІишлонматериалийн гІишловиндустрен комбината № 1 йолча цехера машинист Зурушева Тамара, Анисимова

КАГИРХОЙ ХЬЕХАМЧАШ

цІерагІча Новогрозненски мехкдаьтта чакхдоахача завода воккхагІвола оператор Сливенко Григорий Иванович, Грозненски локомотивни депо слесарь Константинов Георгий Николаевич, «Красный молот» завода № 2 йолча цеха токарий бригада кулгалхо Янков Шавель, Нохч-ГІалгІай гІишлон управлене СМУ—2 комплексни бригада кулгалхо, Социалистически Къахьегама Турпал Хаджиев Шамсудин, дукха кхыбараш.

Из къаьст-къаьстача хьехамчех да, хІаьта хІанз вай мехка чІоагІлуш латт цу балха коллективни форма. Массехк шу хьалха Н. Анисимова цІерагІча Новогрозненски мехкдаьтта чакхдоахача завода № 6 йолча цехе вІашгІъеллар керда йиълагІа комсомольско-кагирхой участок. Юххьанца лерттІа болх вІаштІехьбалацар цар. Кагирхоех цхьабараш балха хьа ца ухаш е тІехьбусаш каст-каста моттигаш хулар. ХІаьта болх овсарен дикен барах вІалла дувцилга а яцар. Цу деша сагото еш хиннача партийни комитето цеха коммунисташта тІадиллар кагирхой коллективана боккхагІбола новкъостий-наставникаш тІачІоагІбелга. Кагирхой балхеи вахареи гІулакхий къаьстта чІоагІа йоакхо еш хилар цеха партийни организаце секретарь Борзенко Геннадий Николаевич, воккхагІвола приборист Зайцев Георгий Яковлевич, кхыбола кадрови болхлой. Дукха ха ялалехьа гІулакх белггала хувцаделар. ХІанз кагирхой коллективера дукхагІбараш комсомольцаш а берригаш хІана бац аьннараш коммунистически къахьегама ударникаш а ба. Дизза кхоачашду шоай балха декхар, хьинаре дакъа лоац общественни вахаре.

Тахан республике пхи эзар совгІа кадрови болхло ва къоначарна хІара денна яхар санна балха говзал лакхъе новкъостал деш, болхлой а советски наьха а революционни, тІема, къахьегама традицеш лоархІаши дІахо ебаеши хилийтара царна хьехам луш, шоай коллектива истори, дика традицеш кагийча наха дІайовзийташ, ма-дарра аьлча, уж вахара нийсача наькъа тІа боахаш. Дуккхача къахьегама коллективашка хьехамчий советаш вІашагІъехкай. Цхьайолча партийни организацешка хьехамчий болам боаржабеча Іоаяь опыт йоаржаяра, цу деша йоакхо ца ераш дІабовзийтара пайдане хиннай районий, городий масштабагІа чакхйоаха конференцеш, собранеш. Наставничество йоаржаелга къахьегамхошта комплексни кхетам лулга Іалашдеча лоархІаме дакъа хилар кхета а деш, из лерттІа отталдаьча коллективашка кагирхой балха тІа кІезигагІа хувцалулга, цар балхеи, вахареи, дІахо дешареи гІулакхаш аьттонца лелилга ховш да.

ХІаьта а хьехамчий хІара коллективе хулген тІаккха болаш барий болх массанахьа кхетамца вІаштІехьбоаккхилген Іалашдаьдац республике. Из болх ший лостам болаш лелабара хІара коллективе, районе, советаш вІашагІйоххилга Іалашдаьдац. Йолаш яц республиканск совет а. ТІаккха Надтеречни, Советски, Шелковской районашкара советаш каьхата тІа дІаязъяь хиларал совгІа болх беш яц.

Пайдане хургдар вай цхьайолча предприятешка санна духхьашха балха баьхкарий массанахьа а йоакхо йоре. Цар наха сий деш, йоккха балха опыт йолаш, кхетам балара говзал йоаллаш барашта мара хьехамчий декхараш тІадехкац, уж а цар советаш а собранешка чІоагІъю, керда балха эттача зІамигача сага е йоІа цу сахьате новкъостала саг тІачІоагІву, цига цхьан шера вІаши цхьана болх бара кадровикашта а къоначара а декхараш тІаэцилга Іалашду, хьехамчий дешар вІаштІехьдоаккх, къонабарех болхлой беш коллективе торжественни сайренаш чакхйоах. Иштта, лоархІаме да из болам боаржабеча партийни, профсоюзни, комсомольски организацей декхараш дІа-юха къоастаделга, къонабарий хьехамчех йола положени оттаяр, цу балхах дика кайоалараш морально а материально а хоастабар. Къаьстта йоакхо е езаш гІулакх да коллективни наставничество е, вешта аьлча, коммунистически къахьегама коллективаша комсомольско-кагирхой бригадашта шефство лоаттаелга вІаштІехьдаккхар.

Партийни, боахама, профсоюзни, комсомольски организацеша цІаккха дицдалийта йиш яц хьехамчий болам тІа-тІа шерагІа боаржабанза барг ца хилар, из дара даим пайдане хургйола формаши методаши юкъе а кхувлаш. Из болх коллективашка миштта латт хьожаш хадданза тІахьожам лоаттабелга шоай массазара гІулакх лархІа деза цар.

Хьехамчий болх дика оттабарах тийша хургда таханарча болхлошта когаметта дІаотта бокъонца бола къахьегамхой вай кийчбелга. ТІаккха КПСС XXV съезлден парте ЦК декабрьски (1977 ш.) Пленумен решенеша, КПСС ЦК, СССР Министрий Совето, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК дайтача Письмос дІадехараш толамца кхоачашдара ларл йоллара дола цхьа декхар чакхдаккха аьттув баргба вай.

Шин бетта план яьй

Пятилетка хьалхарча кхаь шера задани СССР керда Конституци тІанийца шу дузача денга кхоачашъяра доккхий декхараш тІанийцад Малгобекски бурув тохара балхий управлене дуккхача бурувдеттача бригадаша. Уж толамца кхоачашдара шерра социалистически яхь йоаржаяьча цхьайолча бригадаша дог гІоздоаха къахьегама толамаш доах. Царна юкъе хьалхалаттачарех цаІ я буровой начальник Галаев Зяудина Іаьла керте латтача № 946 йолча буровой коллектив. Цо бурув тохара шин бетта план управленерча бригадашта юкъе эггара хьалха кхоачашъяьй. ХІанзлехьа март бетта календарагІа техад кхо бІаь совгІа метр бурув. Шин бетта задани дикка тІехкхоачашъяьй хІанзлехьа буровой начальник Хадзиев Микаьила кулгалдеча № 938 йолча буровой коллективо а. Шин бетта заданел совгІа 150 метр гаргга бурув техад цо.

Ше тІанийца декхараш тІехкхоачашдеш я буровой начальник Хантемиров Галимжан Шакировича кулгалдеча № 168 йолча буровой коллектив а. Бурув тохара шин бетта задани 6 феврале кхоачашъяьй цо. ХІанзлехьа планал совгІа лаьттан ченаш техкараша техад 25 метр бурув.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

Сийле хийла хьалхапаттарий!

КПСС обкома бюро, Нохч-ГІалгІай АССР Министрий Совет, облсовпроф, ВЛКСМ обком хьежай хьайбаш толаме Іангара дахара йоаржаяьча социалистически яхьа 1977 шера йиълагІча квартален укх шера январь беттен итогашка.

Котьяьннараш а паьрхІа, республиканск газеташ тІа хьадийллача сийлен Улга тІа яькхай:

РАЙОНАШ:

ГРОЗНЕНСКИ

Яхье хьалхара моттиг яккхарах.

Района боахамашта карагІдаьннад хьайбай продукташ дІадаьннача шера цу хана яьхарел дукхагІа яха. Дулх дохкара цхьоалагІча квартала план январь бетта 22 процент кхоачашъяьй, шура — 33, фуаш дохкара — 38 процент. Соахкарча январаца нийсдича шура дукхагІа ехкай 12 процент, фуаш — 44 процент.

НОЖАЙ-ЮРТОВСКИ

ШоллагІа моттиг яккхарах.

ДІадаьннача шера цу хана яьхарел дукхагІа хьайбай продукташ яьхай района боахамаша. Дулх дохкара цхьоалагІча квартала план кхоачашъяьй 50 процент, шура — 37 процент. Соахкарча цу ханаца нийсдича дуккха дукхагІа ехкай уж продукташ.

Белгалбаьккхаб Сунженски, Урус-Мартановски районаша дика баь болх.

БОАХАМАШ:

«Первое Мая» яха колхоз, Грозненски район,

«Притеречный» совхоз, Наурски район,

Мичурина цІерагІа совхоз, Урус-Мартановски район,

«Победа» яха колхоз, Сунженски район.

ФЕРМАШИ БРИГАДАШИ:

«Путь к коммунизму» яхача колхоза шурий ферма, Шелковской район;

«Лермонтовский» совхоза 2-гІа шурий ферма, Ачхой-Мартановски район,

«Гикаловское» ОПХ шурий ферма, Грозненски район;

«Гудермесский» совхоза 2-гІа шурий ферма;

«Кругловский» совхоза шурий ферма, Надтеречни район;

«40 лет Октября» яхача совхоза 3-гІа шурий ферма, Назрановски район;

«Горячеисточненский» совхоза хьакхарчий ферма, Грозненски район;

«Шелковский» фуна жа леладеча завода жалуй бригада, Шелковской район (воккхагІвола жаІу нов. Аманакаев К.);

«Минеральный» совхоза жаІуй бригада, Надтеречни район (воккхагІвола жаІу нов. Шувипов Т.);

«Красный пахарь» яхача колхоза жаІуй бригада, Шелковской район (воккхагІвола жаІу нов. Магомедов А.).

ПРОИЗВОДСТВЕ ХЬАЛХАЛАТТАРАШ:

Акбариева А. — «Коминтерн» колхоза доярка, Шелковской район;

Абдулхалимова К. — Ленина цІерагІча колхоза доярка, Наурски район;

Альмурзиева М. — «Калаусский» совхоза доярка, Надтеречни район;

Астамирова А. — «Путь к коммунизму» яхача колхоза доярка, Сунженски район;

Албакова Т. — «Победа» колхоза доярка, Сунженски район;

Арсаева Б. — «Путь к коммунизму» яхача колхоза Іаьсий леладер, Шелковской район;

Абдурахманова Т. — Ленина цІерагІча колхоза Іаьсий леладер, Ведeнски район;

Арсанова А. — «Лермонтовский» совхоза Іаьсий леладер, Ачхой-Мартановски район;

Ахмедов Г. — «Красный пахарь» яхача колхоза воккхагІвола жаІу, Шелковской район;

Бойко А. — «Гудермесский» совхоза хьакхарч леларр;

Базилевская З. — «Шалинский» совхоза хьакхарч лелаер;

Витригов Я. — «Горагорский» совхоза воккхагІвола жаІу, Надтеречни район;

Вижаев Ш. — колхозийюкъарча чуоттадаь доахан кхоабача объединене скотник, Ножай-Юртовски район;

Жасумова А. — «Гудермесский» совхоза доярка;

Зайтамирова М. — Гагарина цІерагІча колхоза Іаьсий леладер, Ножай-Юртовски район;

Имурзаев П. — «Гойтинский» совхоза скотник, Урус-Мартановски район;

Калачева П. — «Юбилейный» совхоза доярка, Грозненски район;

Коригова Б. — «Ингушский» совхоза доярка, Малгобекски район,

Лукманова З. — «Красный пахарь» яхача колхоза доярка, Шелковской район;

Лабазанова А. — «Россия» яхача колхоза доярка, Наурски район;

Моисеева А. — «Путь к коммунизму» яхача колхоза доярка, Шелковской район;

Мучаева З. — «Ленинский путь» яхача совхоза Іаьсий леладер, Советски район;

Солсанова А. — «40 лет Октября» яхача совхоза доярка, Назрановски район;

Сагова Д. — «Назрановский» совхоза доярка;

Сигаури З. — «Бамутский» совхоза доярка, Ачхой-Мартановски район;

Франгова В. — «Грозненский молочный» совхоза Іаьсий леладер;

Хандупаева А. — «Кавказ» яхача птицефабрика коатІара оалхазараш леладер, Шалински район;

Шавхаева С. — «Кавказ» яхача совхоза доярка, Малгобекски район;

Цуберо М. — ЦІеча Эскара цІерагІча колхоза доярка, Сунженски район;

Эльмурзаева З. — Мичурина цІерагІча совхоза доярка, Урус-Мартановски район.

Нохч-ГІалгІай транспортни управленена чуйоагІача автоколонна 1572 дукха водителаш ба даккха цхьаккха гІалат доацаш болх а беш, башха-дика къахьегама толамаш доахаш. Цар цІераш йоахача хана кулгалхоша эггара хьалха цІи йоакх цхьоалагІча класса водителий Хубаев Баудинеи Гитаев Баудинеи. Пятилетка хьалхарча шин шера задани соахка 1 ноябре кхоачаш а яь, хІанз укх шера шоллагІча квартала чотагІа къахьегаш ба уж.

СУРТА ТІА: (аьрдехьара аьттехьа) рейсагІа араяккха шоай автобус кийчъеш ба шофераш Б. Хубаеви Б. Гитаеви.

М. ПАШКОВА сурт.

ДИКАГІБОЛА МАШИННАЬКЪАХОЙ

Укх деношка Москвера Къилбаседа-Кавказа машиннаькъа Грозненски отделене боккха кхаъ хулаш хоам хилар. Машиннаькъа Министерства коллегеи машиннаькъа транспорта болхлой профсоюза ЦК-и керттерча професеех болча болхлой Ерригсоюзни социалистически яхьа итогаш а яь, дуккхача болхлошта «СССР машиннаькъа професеех дикагІвола болхло» яха сийлен цІи елар.

Из сийлен цІи еннай локомотивашта ремонт еча Грозненски локомотивни депо бригадира Донсков Федор Александровича, Грозненски механизированни дистанце автокрана водителa Федоров Александр Ивановича, кхы дуккхачарна.

Г. АНОХОВ.

БІАЬСТАННА НАКЪАБОЛХ

БІаьстан кхашкарча балхашта лаьрххІа техника кийчъеш ба механизатораш. Республика статистически управлене хоамех 85 процент юртбоахама техника тоаяьй хІанзлехьа, цу даькъе 90 процент совгІа Веденски, Ножай-Юртовски, Шалински районашка.

Ерригача республике кийчдаьд 92 процент макхаш, 88 процент сеялкаш, 92 процент культиватораш.

ДІададахача шераца нийсдича укх шера юртбоахама техника дуккха сихагІа тоаю. Дерригаш хІана дац аьнна макхаш, сеялкаши культиватораши кийчъяьй Ачхой-Мартановски, Грозненски Гудермесски, Шалински, кхыйолча районашка.

Социалистически яхье а баьнна кхашкара балхашта ерригa техника дикеи сихеи кийчъеш ба ремонтникаш.

НОВКЪОСТА Ф. Д. КУЛАКОВНА СОВГІАТ ДІАДАЛАР

КПСС ЦК Генеральни секретаря, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела новкъоста Л. И. Брежнева 9 феврале Кремле Ленина ордени «Серп и Молот» яха Социалистически Къахьегама Турпала Дошо медали дІаелар КПСС ЦК Политбюро члена, КПСС ЦК секретара Ф. Д. Кулаковна.

Ф. Д. Кулаковна из деза совгІат деннад Коммунистически партенеи Советски пачхьалкхеннеи хьалхашка доккхий хІамаш карагІдувларах а ваьча дийнахьа денз кховзткъа шу дизарца дувзаденна а.

СовгІат дІалуча хана залебар новкъостий В. В. Гришин, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, К. У. Черненко, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, Я. П. Рябов, К. В. Русаков, хІаьта иштта СССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь М. П. Георгадзе.

СовгІат дІалуча хана къамаьл дир новкъоста Л. И. Брежнева.

Л. И. Брежнева даь къамаьл

Веза Федор Давыдович!

Тхо дерригаш а, хьа доттагІийи балхага гІоллара новкъостийи, чІоагІа гІаддаха гулденнад тахан укхаза 60 шу дизарца хьо цІаькха даькъала вувцари Даьхен деза совгІат хьона дІадаларн духьа.

Хьо, Федор Давыдович, дукха хІама ца эшаш Сийлахь-боккхача Октябра ханнара ва. Цудухьа хІанз, дукха хІама ца эшаш яхнлга вІалла ца а дувцаш, ала йиш йолаш да, хьа биографи, хьа гІулакхаш — дерригаш а, Октябра лергйоаца идеяш, коммунизма идеяш кхоачашъяра вай ленински парте беча сийлахь-боккхача балхаца дувзаденна да.

Хьай 20 шу даьннача хана агроном хиннав хьох, хІаьта цу хана денз хьай дерригa низаш дІателаш хьавоагІа хьо эггара хьалхарча аргІанна юрта боахам санна долча вай халкъа экономика лоархІамеча даькъа. Хьона бовз маькха бокъонца бола мах, хов, тешшаме лакха хьувкъам кхебара, хьайбай продуктивность лакхъяра наха мел къахьег. Хьона хов, советски юрт хІанз мел чоалхане, бехктокхаме деккараш кхоачашде дезаш я, дІахо де дезаш мел дукха хІамаш да.

Политбюро член а КПСС ЦК секретарь а волча Іа дика дакъа лоац парте кулгалдеча органий барттайнача коллективни балха юкъе, коммунистически общество хьалъяра практикана юкъе.

Цхьаккха а доккха гІулакх хало йоацаш хилац. Керда общество хьалъяра а доагІаш да из. Цун берригача доакъашхошкара, кулгалхошкара хІаьта а, цо дІадех даим творчество йолаш хулга, низаш дизза дІателилга. Цу цхьан ханна доккха ираз да из — коммунистически кхолламашта юкъе шийгара дакъа лацар.

Мукъаба сона, веза Федор Давыдович, парте хьайх бенна тешам дІахо а иштта бизза Іа кхоачашбергболгах, советски халкъа ираза духьа хьай са ца кходеш Іа иштта къахьегаргдолгах се дог тийша хилар дІакхайкаде. ЧІоагІа уназцІена волаш, хьинар долаш керда творчески толамаш доахаш вахалва хьо.

Дег тІара даькъала ву аз хьо Социалистически Къахьегама Турпала цІи яларца.

Мукъаба сона Ленина ордени «Серп и Молот» яха Дошо медали хьайна дІаяла.

* * *

Цул тІехьагІа къамаьл дир Ф. Д. Кулакова.

Ф. Д. Кулакова даь къамаьл

Веза Леонид Ильич!

Деза новкъостий!

Мукъаба сона аз даьча гІулакхех ииттал доккха совгІат даларахи мах барахи парте Центральни Комитета, ЦК Политбюронеи Секретариатан, СССР Лакхехьарча Совета Президиума а Советски правительствана а къаьстта хьона, чІоагІа лоархІаш вола Леонид Ильич, дег тІара баркал ала.

Укх минуташка къаьстта чІоагІа дог тохаденна ва со сох Іа аьнча Імерза дешаш бахьан долаш, Леонид Ильич.

Из са чІоагІа сий долаш гІулакх да, хІаьта аз, се коммунист хилара тарра, шоаш мадарра вай хьамсарча ленински партех — сийлахь-йоккхача, хьехарх..., нах вІаштІехьбоахачохи царна кхетам телачохи, эггара сийлахьеи гуманнегІен йола идеалаш лелаечох аьннарг лоархІ уж.

38 шу да — ма-дарра аьлча, сахкетам чу а волаш аз яьккха еррига а хІана яц аьнна йола ха я — со КПСС мугІарашта юкъе вола. ХІаьта парте се миччахьа а — районе, области, крае е республике производства, боахама, комсомольски, советски е партийни балха тІа — хьожавича цун сайх бенна тешам боа ца бе гІийртав со, сайна тІадилла гІулакх кхоачашдара дІатийннад аз сай деррига низаши знанеши.

Укх тІеххьарча 12 совгІча шера иразе торо хиннай са ЦК Секретариате а цул тІехьагІа Политбюро а, юкъарчал доацаш Леонид Ильич Брежнева кулгалца вай парте центральни штабе болх бе.

Центральни Комитете беш бола болх — эггара сийлахьен йоккхагІен йола школа. Вай парте лакхехьарча органий гІулакхашка тахан чІоагІъеннай бокъонца йола партийни вахара ленински нормаши кулгалдара принципаши, геттара дика, корта болча тайпара вІаштІехьдаьнна тоаденнад хьал. Из да балха тІа хьадлан хьалхашка латта декхар кхоачашдара уйла тІаерзаяьи хилари, гІулакхаца долла хІама чулоацаш, бокъонца Іилмани творческий никъ лелабара хьал, советски халкъа ираза духьа, коммунизма сийрда идеяш котъяхар духьа беркате гІулакхаш лелалдара хьал.

Цу дерригача хІамаша вайх хІаранеца керда низаш самодоах, кхы а доккхагІча хьинарпа, ший декхар а лоархІаш къахьега дог оттийт.

Балха тІа коммунистически партийноста, ленински стиля, организованностеи культураи образец я вайна Леонид Ильич Брежнев — вай партен пачхьалкхенни хьаькъал долаши дІахордар гуши вола кулгалхо, гІорваьнна марксист-ленинец, коммунисташеи берригача советски нахеи Іалаьмате чІоагІа лоархІаши царна дукха везаши, дунен тІарча къахьегамхоша чІоагІа сий деш вола машараи социальни прогрессаи тІехьара эггара чІоагІагІа вола къовсамхо.

Советски наха дувза а доагІаш хьа цІераца, цІаккха а кІаьл ца луш Іа чакхдоахача гІулакхашца дувз, веза Леонид Ильич, вай мехка экономически оборонни низ чІоагІбеча, халкъа хьал-торо тоаеча даьха деррига толамаш.

Хьа цІераца айхха дувзаденна да коммунизм хьалъяра йоккхагІйола проблемаш теоретически къоастаяр, марксизма-ленинизма хьехам творчески дегІабоалабар, социализм дегІаенача юкъагІа парте политически экономически стратеги белгалъяр, Керттера Закон — СССР керда Конституци тІаэцар.

Духхьал Леонид Ильич Брежневна карагІдаьнна хІама да юрта боахама кулгалдара никъ керда кийчбари ЦК мартовски (1965 шера) Пленум хинначул тІехьагІа из даькъа дегІадоаладеча, юрта социальни прогресс еча даькъа дика толамаши.

Мукъаба сона, веза Леонид Ильич, дег тІара доккха баркал оалача дешаца цхьана хьо дика могаш-маьрша вахар а Коммунистически партен Советски пачхьалкхенни кулгалхочун йоккхача посте Іа керда толамаш дахар а ловш хьайна ловца баккха.

ЦІаькха а баркал хилда шоана — деза новкъостийи доттагІийи, болх сох тешам шун болларахи аз хьигача къин боккха мах барахи.

Тахан Даьхен эггара дезагІа дола совгІат айса хьаэцаш, Центральни Комитета, ЦК Политбюронеи Секретариатан, хьона, веза Леонид Ильич дош лу аз, шун сайх бенна тешам, партен халкъеи тешам боа ца бар духьа аз долла хІама дергхиларах, дІахо а Ленина гІулакха, коммунизма гІулакха, КПСС XXV съезда исторически решенеш толаме кхоачашъяра гІулакха со тешаме хургхиларах.

* * *

Коммунистически партен Советски пачхьалкхенни кулгалхоша Даьхено денна деза совгІат цІенача дег тІара даькъала дийцар новкъоста Ф. Д. Кулаковна, дика унахцІена а волаш из вахари Коммунистически парте духьа, советски халкъа духьа цо чакхдоахача гІулакхашка керда толамаш дахари ловш ловцаш даьхар.

(ТАСС).

ІИЛМА-ПРАКТИЧЕСКИ КОНФЕРЕНЦИ

Самардийнахьа КПСС Назрановски райкоме района идеологически актива Іилма-практически конференци чакхъяьлар. Цига вІашагІтехабар агитколлективайи политинформаторий группайи кулгалхой, экономически дешара школай пропагандисташ, цІагІарча лекторей кулгалхой, юххьашарча партийни организацей секретарий идеологически балха бола заместителаш.

«КПСС ЦК декабрьски (1977 ш.) Пленума решенешкеи «1978 шера план кхоачаш а тІехкхоачаш а яра социалистически яхь йоаржаяреи производства эффективности балха дикали лаккхъяра тІехьа лоаттабу къовсам чІоагІбареи хьакъехьа» КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК Письмогеи хьежжа района экономика дІахо дегІайоалаяран керда саг хьалкхеваран бола социалистически яхьа лоархІам айбарах» доклад йир парте Назрановски райкома секретара А. Тутаева.

«Пятилетка кхоалагІча шера планаши социалистически декхараши кхоачашдара даькъе идеологически актива хьалхашка латтача декхарех» аьнна яр парте райкома пропагандаи агитацеи отдела заведующе Б. Бекмурзиева яь содоклад.

Укхаза иштта къамаьлаш дир: «Электроинструмент» завода воккхагІволча инженера, экономически дешара сетерча пропагандиста А. Дошаклоева — «ЛадувгІарий экономически знанешцара безам хьабарахи дегІабоалабарахи», трикотажни фабрика планови отдела начальника, агитколлектива кулгалхочо Ю. Шадиева, — «Социалистически яхь вІаштІехьйоаккхача, производства резерваш хьагучайоахачеи продукце дикал лакхъечеи агитаторий лоархІамах», парте райкома пропагандаи агитацеи отдела заведующе заместителa С. Тумгоева — «Къахьегама участкашка социалистически яхь вІаштІехьъяккхара экономически дешара сетера ладувгІараш кийчбара цхьадолча дешаех», «Назрановский» совхоза политинформатора Б. Тангиева — «КПСС ЦК декабрьски (1977 ш.) Пленума решенешка хьежжа политически информированни яра опытах», Яндырски юкъерча школа директора, цІагІарча лекторе кулгалхочо С. Хашагульгова — «КПСС XXV съезда решенеш кхоачашъеча устни политически агитаце лоархІам айбарах» яхача КПСС ЦК соцамо ма-яххара цІагІарча лекторей болх вІаштІехьбаккхарах».

Конференце иттлагІча пятилетка кхоалагІча шера планаши социалистически декхараши кхоачашдара тІаерзаяь йола социалистически яхь эргаькха тоаяра рекомендацеш тІаийцар.

Л. И. БРЕЖНЕВ

ЗIАМИГА ЛАЬТТА

4 феврале 35 шу дизад ЗIамигача лаьттан тIа десант йоссаяьи тIом болабеннеи.

Газет дешараша дуккха дехараш дахь тахан оаха кепатох 1978 шера № 2 йолча «Новый мир» яхача журнала тIа кепатеха «ЗIамига лаьтта» яха Леонид Ильич Брежневна дагадоагIараш.

I

ТIем тIа дневникаш аз леладаьдац. Цхьабакъда 1418 цIера дин бийсеи дийценнадац. Эпизодаш а, вIашагIкхетараш а, тIемаш деш а хиннад, йиъ а ейна са дег чура цIаккха а дIаяргйоаца минуташ а хиннай, берригача фронтовикий а санна.

Тахан са дувца безам ба салташеи морякашеи ЗIамига лаьтта аьнна цIи тиллача, башха йоккха йоацача тIема участка хьакъехьа. Белггала да а да из «зIамига» — ткъаь итт квадратни километрал кIезигагIа. Цхьабакъда сийлахь-доккха а да из, кхыметтел ког Iоттабалла йола лаьттан чIегилг а, шоай са ца кходаьча турпалий цIий цу тIа Iонхача хана ,сийлахь-йоккха хила йиш йолаш санна. Ер Iодешаш волчунга хьала мах байтар духьа аргла аз, десант Iойоссаеча деношка бухта а хоадаяь зIамигача лаьттан тIа ваьннача хIаране орден эцар. Фашисташа тха бIаьш нах боа ца беш, хи бух ца ухийташ тхоаш дехьадийнна цхьаккха ха дагаягIац сона. ХIаьта а, моастагIчунгара хьаяьккхача плацдарма тIа даим хулар 12 — 15 эзар советски тIемахо.

1943 шера 17 апреле сай аргIанна ЗIамигача лаьттан тIа кхача везаш вар со. Из ди дика дагадоагIа сона, вешта ЗIамигача лаьттан тIа хиннача цхьанна сага а из диццлургдац мотташ ва со: цу дийнахьа дIайолайир гитлеровцаша «Нептун» яха операци. Цу цIеро ше а хьахьокхар цар планаш — тхо форда чу кховсилга. Разведко беча хоамагIа ховра тхона из. Тхона ховра, массазаръяр санна йоаца, хоадамболлаш йола, генеральни наступлени цар кийчъелга.

ХIаьта са моттиг хьалхарча юхьнга тIа, Новороссийскаца оагIув а болаш, загала хьисапе Цемесски бухта чу йодаш хиннача лаьттан чIегилга тIа, ЗIамигача лаьттан готтигача плацдарме яр.

Цу апреле хьожавир со 18-ча эскара политотдела начальникалла. Бе безаргбола тIом теркал а беш, десантни аьнна цIи тиллаяр цу эскарах, стрелкови ши корпус, ши дивизи, массехк полк, танкови бригада хьа а теха чIоагIдир из, оперативни гIулакха цун кара хургйолаш хьаелар Iаьржача форда флота Новороссийски тIемафорда база.

ТIом мичахьа бергба яхаш хержаш хилац тIем тIа, цхьабакъда, духхьал дIааргда аз, цига хьожаварах се гIадваха хилар. Массе хана халагIча моттигашка хьежадора 18-гIа эскар, къаьстта уйла тIаахийта езаш хулар цунна, цудухьа со, оалаш ма-дарра, ди а бийса а доаккхаш хулар цига. Барт хьалххагIе а дена дика вIашагIкхийттабар са командующеца К. Н. Лeселидзецеи тIема совета членаца С. Е. Колонинцеи. Цу тайппара, фронта политуправленера со цу эскаре дIахьожаваро тхона юкъера юкъмоттиг законаца чIоагIъяр мара кхы хIама дьдацар.

Бийсашка мара дувлацар тхо дехьа. Геленджика Городской, е, цунах кхы а оалаш хинна махиллара, Осводовски, пристане со дIакхаьчача, причалашка мукъа моттиг яцар, готденна хьувзар тайп-тайпара кемаш, нахи мухьи цу хана кемаш тIа бар. Со «Рица» яхача сейнер тIа хьалтIаваьлар .Чкъаьран хьаж геттара чуенна, лагIаш цIувзаш, йоккхача топа пхорчий гаргашеи пхорчашеи палуба цхаралъяьккха къаьна пхьегIа яр из. ТIом хьалехьа а гIулакх кIезига ца даьчоа, хIанз а кхы паргIатдаьнна доацачоа тара дар из.

Керда мух хьекхар форда тIара хьа, шийло яр. Къилбаседехьарчул халагIа ма йий къулбехьа шелал ла. ХIанз сога оалалургдац, цхьабакъда, да ишта-м да из. Сейнер бIаргаштта бIаргагуш эргадоалаш латтар. Тайп-тайпарча моттигашка, бе-беча боараме пулеметаши танкашта етта топаши оттаяьяр бIухоша. Йиткъига улгах елла юкъ мара еце а, цхьабакъда фордагахьара оагIув дIакъайла хилча кхоачам болаш, паргIатагIа дIахьулавала моттиг лехар шийна хIаране. Дукха ха ялалехьа кема тIа хьалтIаваьлар военни лоцман, цул тIехьагIа меттахьа хьайра цу тIа мел дола хIама.

Цхьа тамаш йолаш хетар из, гурмат хинна доладелча санна. Цхьабакъда юххьанцарча минуташка дар из иштта. ХIара кемана бокъонца ховра ший моттиг мичай. «Рица» эгтара хьалха додар, цунна тIеххьа гIерташ доагIар оаха мотоботаш аьнна цIи тиллараш — № 7 а № 9 а. Сейнеро шийна тIехьатайсар уж, вожаш вIаши юкъе 400—500 метр юкъ а йолаш мугIарчагIа доладелар, тIаккха ЗIамигача лаьттангахьа бухь билла доладелар тхо. «Форда чарахьаша» ха а деш долхар тхо.

Кхаь сахьата никъ беча юкъагIа керда тIабаьхкача бIухошца къамаьл де уйла яр са, нах дикагIа бовза безам бар. Массанеца цхьана къамаьл де вIаштIехьдаланзар. Десантникаша палуба тIара шоай моттигаш хьалийцар ,уж хьалгIовттабе безам бацар. Группера группе а водаш къамаьл де лаьрхIар аз. Цхьабарашка хаттараш дора, цхьабарашца, дуккхагIча даькъе, кIоанолгий хьисапе дIа а хьа а дешаш кхувсар, къамаьл де бIухошта юхе Iохувшар. Са дог тийшар, уж нах керттерча даькъе денал долаш, бIубенна хиларах. Сона дика ховра, салташца къамаьл де дезилга, цхьабакъда цхьаькха а ховра сона: цхьайолча хана къамаьлал лоархIамегIа дар салташта политболхло, политически кулгалхо, шоашца цхьана воагIилга, шоаш ловш йола халонаши кхерами цо ловлга цар кхетадеш хилар. ТIем тIара хьал лирагIа ме нийслу лоархIамегIа а дар из.

Гаьнна хьалхашкахьа, Новороссийскана тIа сердал латтар. Хьахозар ювла йоккхий топаш, цунга-м даьнна-дар тхо. Дикка тхона аьрда оагIорахьа форда тIа беш тIом бар. ТIехьагIа сона дийцачох, вайи немецкий торпедни катераш вIашдухьал нийсденна хиннадар. Ходовой мостика аьтта оагIорахьарча тIа тхов боацача ткъама тIа лоцмана уллув латтар со: Соколов яр мотт сона цун тайпан цIи.

— БIухой, — яхаш дувцар цо сона, — десанте цкъа болх, хIаьта катерникаш — хIара буссa-бус. Цхьабакъда, хIара бийса — из тIом ба. Даьннадар тхо цунга. Тхона, лоцманашта, къаьстта бехктоккхам хет массанена хьалхара. Ма-дарра аьлча, тха каст-каста, оалаш ма-дарра, хетаргахьа, дига дезаш хул кемаш. Лаьттан тIа сапераша хьайоах минаш йоахккачара, цигара наькъаш мукъадоах, бIубенна шоашта тIехьа бут нах. ХIаьта тха наькъа тIа немцаша даим керд-керда минаш еxк — самолеташ тIара а кемаш тIара а. Селхан сатийнна чакхваьннача моттиге тахан минана тIаIоттавала тарлу.

Цемесски бухтана тхо гарга ме гIорт. тIема тата чIоагIагIа хозар. Бийсашка сел каст-каста еттацар бомбаш плацдармана, хIаьта укхаза фордагахьарча оагIорахьара талгIеш санна тIаухар моастагIчун бомбардировщикаш, цар тата хьуладора лелхача бомбаша, тIаккха цунах хеталора, самолеташ тата доацаш лечккъа тIайоагIа аьнна. Сигалара масса IотIа а яьхе, циггача, хьайзэе юха а йийрэе, дIайолхар. Денал ураоттадаь бар тха нах, бирсагIа яр бIухой юхьмараш, дукха ха ялалехьа тхо тхоаш а нийсделар сердалонна кIал.

Хил дехьа довлача ханара бийсан боадо тешшаме хург ма-йий ала хIама долаш яцар. Моттигаш сийрдайоахаш берда тIара немецки прожектораш яр, нагахьа ха ягIацар духхьал керта тIа «фонараш» ца ухкаш — аре сийрдайоахаш самолеташ тIара чукхийса ракеташ. Мичара давхкар ца ховш аьтта оагIорахьара гучайиккхар моастагIчун торпедни ши катер, царна духьала чIоагIа дов доладир тха «форда чарахьаша». Цул совгIа фашистски авиаце бомбаш еттар берда юхерча гечошта.

Цкъаза тхона гаьнна а, цкъаза юххе а чулегар бомбаш, Iалаьмате дукха хий урагIа а ухийташ, хIаьта прожектораша тайп-тайпара беаш долча лелхача пхорчий цIерашеи сийрдадаьккха из, Села-Iада мел долча бесаша лепар. Цхьа минут ягIацар тхога тхоашта хIама кхетарг мичай аьнка, хIаьта а, дагадоацаш кхийтар хIама. Со кхыметтел мааьлла а кхетанзар хинначох. Хьалхашкахьа тата ийккхар, цIера бIоагIа гIеттар, кема вIашагIдаьлча санна хийтар. Ма-дарра аьлча, да а дар из-м иштта: тха сейнер минана тIаIоттаденнадар. ВIаши уллув латтар сои лоцмани, эккхамо цхьана урагIахайсар тхо.

Лазар ходаланзар сона. Валар вIалла дага а дагIацар, из бакъда. Iоажала сурт ший массайолча кепаца сона цу хана керда хIама дацар, хIаьта вIаштIехьа вола саг цунца дIаIама йиш еце а, шийна а из тIакхоачарг — мичай аьнна цIаккха а хетадалийтац тIемо. Цкъаза язду, иззамо моттиг нийсъелча ший гаргара нах дагабох сага, цун уйлашка гIолла чакхдоал дерригa вахар, шийх дола цхьа керттера хIама кхетаде цун яхаш. Иштта хулаш хила а тарлу из, цхьабакъда цу хана са дег чу енар цхьа уйла яр: палуба тIа юха чу мукъагIа ма кхетавалар.

Иразa, сейнера тоъал гаьна, хи чу вежар со Iо. Хи чура со хьалкъадача хаца бIаргадайра сона бухдодаш латта из. Цхьа дакъа нах, со а санна, эккхамо аракхайсабар, вожаш шоаш тIера чутувсалуш бар. ЗIамига волча хана дена нек дика де ховш вар со, мел аьлча а Днепра тIа хьал макхийнаварий со, цудухьа бIубенна лелар со хи тIа гIолла. Саметта а дайта: со дIахьежача бIаргадайра сона, шаккхе а мотобота, буксираш дIа а еина, винташца шорттига тхоашкахьа доагIаш хилар.

Со № 9 йолча ботана хьалхашка нийсвелар, некагIа цунна хьатIавера лоцман Соколов а, Гlаврах хьаягIа йист хьа а лаьца, оаха кема тIа хьалтIабовла новкъостал дора белаж тIа уллаш тIема кхоачам а мухь а болаш халла мара хи тIа ца социалуш хиннараштa. Бота тIара лакхе хьалтIабоахар уж. ХIаьта, сона хетачох, царех цхьанне а герз Iоккхессалацар.

Цу хана прожектораша гучадаьхар тхо, тIера ца йоалаш тхона тIахьожаяь латтар уж; тIаккха Мисхакона малхбузенгахьарча Ширача бера районера йоккхий топаш етта йолайир тхона. Нийса еттацар, цхьабакъда лелхамаша дехьа-сехьа кхувсар бот. Тата дужаш дацар, хIаьта гобаьккхе детталу йоккхийча топий пхорч вIалла дага а доацаш ца лелхаш сайцар. Тха йоккхийча топаша дов даь хургдолаш дар моастагIчун батареяшта. Цу гIара юккъе гIолла хьахезар сона эгIазваха теха цIогIа:

— Фу деш ва хьо, къора вейрзав хьо! Хьада кулг!

Из вар, тIехьагIа гучадаьнначох, сога кулг хьа а кхувдадеш, сона тIачийха шоллагIча статьяй старшина Зимода. Хи чу са погонаш бIаргагацар цунна, вешта из-м иштта моттиг нийсъеннача хана лоархIаме а дацар. Десантни мотоботаш, ховш ма-дарра, IотеIъ а хи тIа лоххa латташ я да. ХьаягIа йист хьа а лаьца урагIа тоссавелар со, тIаккха ниэ болча кулгаша лаьцар.

Циггача мара шелал хоялназар сона: апрель кхыметтел Iаьржача форда тIа е лувчара эгара гIойленагIа йоль ха яц. Цу хана сейнер доацаш дар. Барзкъаш Iувдаш, шорттига пхьарч Iувра бIухоша: «ШайтIаша ваxьа, хьо, наIалт хинна фриц!». Цхьа ха яьннача гIолла массава а тийра, яьшкаштеи тюкаштеи тIехьашка дIатар а бенна. Хобабенна е бартала а лийлхе бувшар Iо, цунах шоаш кIалхара баргболаш санна. ХIаьта керттердар-м дIахо хургдолаш ма дарий. Керттердар — кхы хье ца луш цу сахьате тха дIаболабе безаш хинна тIом.

ТIаккха цIаьхха цу унзареча хьалашке, лелхамийи пхорчийи сердалонна кIал хьахилар илли. Илли оалаш хиннар матросех цаI вар, дагавоагIа сона геттара лаккхача дегIара саг: из дар ЗIамигача лаьттан тIа хьахинна илли, цунца дийцар хIанз бота тIа бараш санна болча бIухой дохаргдоацача деналеи низеи хьакъехьа дар. Сона доршаш дар из илли, цхьабакъда хIанз хет сона сайна эгтара хьалха из духхьал цига хезача санна. Цхьа мугI онжар дег чу: «Цу дахчан кIопилгаш чу а багIаш хи гIа тIолла лел болета нах».

Шорттига хьалъийдела даьлар кортош, Iобийша баьдараш хьалъура хувшар, Iохайша баьгIараш ураувттар, тIаккха циггача тIехьа эла воладелар цаI. Шаккха а йицлургьяц сона из минут: наьха деган ураоттадир илле. Цул хьалхагIа чIоагIа сагото лайна шоаш боллашехьа а, бIубеннагIа хилар берригаш а, тIемахой кеп тIаера царна.

Дукха ха ялалехьа бух лаьттах хьекха даьлар бот, тIаккха тхо берда тIа тувсадала доладелар. Шиш бола командаш тела йолаелар, тIема кхоачам чубола яьшкаш Iойоахаш бар бIухой, вожаш уж белаж тIа увттаеш дIаудар — укхаза саг сиха везац, цIеро сихву — тхов кIал дIакхухьар. Мухь Iо а билле, цу сахьате юха хьедар, из дерригa а пхорчашта кIал, цахаддаш еттача бомбай татана кIал деш дар. ХIаьта цу хана берда йистера хьаккхухьар эвакуаци е кийчбаь, уж лаьттача тхо дIаотта дезаш хинна доарахой.

Берда йистера босе жагIа тIаууллаш яр, дIахо лакха урагIа бодар къоргаша баьрда шув. Царна дIатIакхача дезар пхорчех дIалачкъар а цул тIехьагIа, цхьа пхийтта метр кхы а урагIа а даха, ЗIамигача лаьтта дIаюкъе кхаччалца йодача саьнгар чу чутовсадалар а духьа. ЦIаьхха а ях аз, керттердар дIахо хургдолаш хиннадале а, укхаза-м, бакъдар аьлча, сатийна хетар наха. Укхазара дIа-юха ухача наькъашка гIолла тIом беча моллагIча эскара дакъа долча, хьашт дале моллагIча подразделенега а кхача йиш яр.

Дехьадовла массаза а яр кхераме, хи тIа гIолла беш бола никъ ше а бацар кхерам боацаш: мухь Iобаккхар а, дехьа-сехьа адар а, ирача шувнах тIадувлар а, цхьабакъда хIара со ЗIамигача лаьттан тIа массаза кхоач, сай массазара уйла йоссар сона дег чу: чухьулавала яьха хIанзара толаш йолча метте немецки пулеметаш лаьттача а хIаьта саьнгарашка гIолла удаш лелаш бе йоахкаш автоматаши гранаташи йолаш бола, десантникашта бIаргагуш боаца гитлеровцаш хиннача а хана мишта Iобоссаш хиннаб-хьогI укхаза тха нах? ХьалхагIа баькхараштa халагIа хинна хилар дагадехача хIаране белгтала низ совбоалар.

ХIаьта а, ховш ма-дарра, нийсса советски командоване планагIа йиллача хана — 255 дийнахьа — дIа ца хецаш лоаттадир оаха ЗIамига лаьтта. Цу хана уж денош оахош мишта даьхад — из да са дувца безам бар а.

2.

ТIом вайна эшаш бацар. Цхьабакъда из болабеннача хана, сийлахь-доккха советски халкъ къонахчал долаш, са ца кходеш агрессорех лата доладелар.

ДагадоагIа сона, 1940 шера лекторий совещани гулъеш яр парте Днепропетровски обком. Цу хана къаьстта уйла тIайохийтар аз тIема-патриотически пропагандана, хIаьта цу хьакъехьа дар тха цига хинна къамаьл а. ХIаьта, ховш ма-дарра, вIаши тIом бергбоацаш Германеца поговор даьдар, газеташ тIа кепаделтар Молотов Гитлерца, Риббентроп Сталинца вIашагIкхетара сурташ, договоро эшшаш йола ха Iалашйора вайна, мехка оборонни низ чIоагIбе ха лора, цхьабакъда из кхетадеш берригаш а бацар. ТIаккха циггача хIанз сона гуш ма-дарра, совещане дакъа лоацаш хиннарех цхьанне, Сахно яхаш тайпан цIи а йолаш хиннача дикача лекторо, хьал а гIетта, хьаттар:

— Новкъост Брежнев, вIаши тIом бергбоацилгах дIакхетабе беза вай нах, из цIенхаштта да, хIаьта цунах ца тешачар дераш провокационни къамаьлаш да. ХIаьта нах-м кIезига ма теший цунах. Фу дича бакъахьа да оаха? ДIакхетабергба е кхетабергбац?

Тоъал чоалхане яр ха, вир бIаь саг вагIар зале, берригаш а аз жоп даларга хьежаш бар, хIаьта дукха уйлаеш латта торо яцар.

— Бокъонца дIакхетабе беза, — аьлар аз. — Фашистски Германи ши кхера вIашка уллаш хIама юсаргйоацача яллаща йолча хана дIакхетабергба вай, новкъостий!

Цу хана оборонни промышленноста дешашта Днепропетровски обкома секретарь вар со. ХIаьта, нагахьа санна цхьабараш цу гIулакхах дош ца хеташ хиннабале а, со хIара денна тхоай де дезачун уйла е езаш вар. Сона доргIача даькъа кхаьча лоархIамеи саготеи гIулакхаш кIезига дацар цу хана хиьна Украина къулбехье, белггала аьлча, Приднепровье, санна йола оборона йоккха комплекс вIаштIехьъяккхараи нийсъяраи.

Аххa маьрша продукци кийчъеш хинна заводаш тIема рельсаш тIа йоахаш яр, тха металлургаш къаьстта шоай тайпарча маркех дола болаташ хьаде кийчлуш бар, са наркоматашца буввзам лоаттабе, Москве аха. даим областе аха везаш хулар. Мукъа деноаш тхона дий ховш дацар, юкъ-юкъе чуотташ мара дезал болча хилацар со, дагадоагIа сона, кхоана 1941 шера 22 июнь да яхаш тховсара ха яххалца обкоме вагIар со. хIаьта цул тIехьагIа кхы а оаха Днепропетровска юххе хьалъеш лаьттача военни аэродроме а хиннавар со. Стратегически лоархIаме из объект ЦК тIахьожам болаш яр, дийнахьа а бус а дора балхаш, сатоссаш мара юхаванзар со гIирс хьалбеш лаьттача моттигера.

Шенна со хьатIакхаьчача, бIаргаяйра сона подъезда хьалххашка латта цу хана обкома хьалхарча секретара когаметта хиннача К. С. Грушевоя машин. Цу сахьате кхетадир аз, цхьа хIама хиннилга. Лампаш йоагар цун цIагIа, хIаьта сатоссача хана тамаш йолаш хетар из. Хьаара хьежар из, хьалтIавала аьнна кулга оамалагIа хоам бир цо сога, хIаьта лагIаш тIа гIолла урагIа водача хана а сехийра са гIулакх вIаштIехьа доацилгах, хIаьта а дог тохаделар са «ТIом!» аьнна хьахезача. Цу минуте, коммунист хиларах тарра, чIоагIIеи юхаваргвоацаши къоастайир аз се хила веза моттиг. ЦК-агара дийхар аз се фронте хьожавелга — хIаьта са дехар цу дийнахье а кхоачашдир: Къулбехьен фронта штаба мукъагIа дIахьожавар со.

Вай парте Центральни Комитета баркал оал аз тIом болабеннача хьалхарча деношке а дена тIом беча эскаре хила са безам хилар цо къоабалдаь хиларах. Баркал оал аз, 1943 шера, вай территоре цхьа дакъа мукъадаьккхача хана, тыле кулгалдеча балха тIа бохийтача партийни болхлошцафронтовикашца со юха ма вехалва аьнна аз даь дехар дIаэцарах. Баркал оал аз юкъарчал доаццаш тIема юкъе дакъа лоацачара юха а ваьккха. со лакхагIча посте ма хьожавувалар, тIом чакхбаллалца 18-ча десантни эскарца вутавалар аьнна аз даь дехар 1944 шера кхоачашдарах а. Са дага хиннар цхьа хIама дар — вай лаьтта лораделга, миччахьа а массанахьа а моастагIчоа еттилга, чакхваллалца, кхетало яккхалца дIагIолга. Иштта мара юхаоттабулургбацар лаьттан тIа машар.

18-ча эскарца дуззаденна да фронтера са вахар, даим са дега эгтара кхоачарагIа а хинна дIаэттад из. 18-ча эскара мугIаращца а волаш тIом баьб аз Кавказе лоамашка, Даьхен кхел цига къасташ хиннача хана, Украина аренашка тIом баьб, карпатски лоамех гIехвийнива, Польша, Румыни, Венгри, Чехословаки мукъайоаккхача дакъа лаьцад. Цу эскарца хиннав со Новороссийски еррига Таманскиах гIайреи мукъаяккхара гIулакха боккхача лоархIаме хиннача ЗIамигача лаьттан тIа а.

Цкъаза, вахаш мел йоаккхача хана а бIаргагургдоацар цхьан шера бIаргагуш, довзаш, ловш долча хьалашка нийслуш а хул саг. 255 дийнахьа хинна а ца Iеш, дуне мел доал хургья аьнна хеталуш, селлара дукха яр цу плацдармера событеш, селлара къизеи ца халаши бар тIом. Из долла хIама а лайра оаха.

Географически маIанга диллача ЗIамига лаьтта долаш дац. ДIахордар хара сурт ший дагахьа бокъонца хьадухьалъоттадe деза хих дIатоIIаяь йоаллача, цхьатарра тIо тIаболча цу лаьттан чIегилга. Фронтацара цун оагIув ялх километр бар —вож—йиъ ахи километр мара бацар, хIаьта из лаьтта фуннагIа-моллагIа даь а дIакара ца дохийташ лоаттаде дезаш дар тхо.

Мишта хьахиннай плацдарм? КIоаргга лоамех чуйодача Цемесски бухта бердаш тIа улл Новороссийск. Шиъ цементни завод я цига — «Пролетарийи» «Октябри» яхаш. Цхьан оагIорахьа тхо дар, вокх оагIорахьа — немций. 1943 шу доладуш аьрда оагIорахьара берригa берд моастагIчунга бар, лаккхера IатIа тIахьожам лоаттабора цо тха флота лелама, хIаьта цу совленах из ваккха везаш а вар. Циттача уйла чуессар: хьадувла, десант Iо а йоссаяь, Новороссийски предместье хьаяккха хьожаргда вай. Цо моастагIа хи тIа хьатIаваргвоацаш бухта тешамегIа хьулаяь ца Iеш, дIахо оаха мел бергбола тIом аттача а боаккхаргбар.

Гитлеровцаша дика кхетадора из. Цифраш дукха тIех ца яха хьожаргва со, цхьабакъда хIанз цаI йоалаергья. Оаха из плацдарм хьаяьккхача хана фашисташа цахаддаш дов дора, Iалаьмате дукха снарядаши бомбаши чуйийттар, автоматашцеи пулеметашцеи даь дов вIалла ца дийцача а. ЛаьрхIача гучадаьннад, Iоажал яхьаш дола из металл ЗIамига лаьтта лорадеш хиннача хIаранена 1250 килограмм кхоачаш хинна хилар.

Плацдарма тIа тIом беш дар 18-ча десантни эскара кхаь даькъах ши дакъа хIана дац аьнна дар, цудухьа сай дуккхагIа йола ха ЗIамигача лаьттан тIа йоаккхар аз. Цу тайппара, Iоажал яхьача металла цу килограммех цхьаяраш-м сона лаьрхIа а хиннай.

ТIема искусства образец а хинна дIаотта мегаргьа аьнна хет сона ЗIамигача лаьттан тIа йоссаяь десанти цу тIа баь тIоми. Оаха бокъонца хьахоржар нах, лаьрххIа кийчбора уж. Геленджикерча Тонки Яхача мысе штурмовой группашта тренировка йора оаха, пулеметаш ги а йоахкаш хи чу кхувсабала, чхараш тIа гIолла урагIъаха, паргIата доацача хьалера гранаташ кхувса Iомабора уж. Трофейни герза массе тайпа Iомадора бIухоша, лестадеш урсаш деттеи топа бовхаш деттеи, човнаш ехка а цIий соцаде а Iомабеннабар уж. Условни сигналаш дагакхоабар цар, дIадийкха бIарган а долаш автоматий дискашка патронаш чуехка а даьннача герза татагIа дов мичахьара ду ха а Iомабеннабар уж. Уж хIамаш ца Iемадича, десант майрра Iохоаелгахи къаьстта а бийсанна эгтара хьалхара дов делгахи хIама хургдолаш дацар — долла хIама баьдеча, кулгаш хьокхаш де дезаш дар.

Къаьсттача гIулакхашта лаьрхIа отряд аьнна цIи тиллача хьалхарча группе шоай мукъагIа боагIараш мара хьачуэцацар. Цу тIа а цул хьалхагIа турпалал гайтараш мара а. Десанта командиралла хьожавир майор Ц. Л. Куников. Из хьаькъали низи болаш вола саг аз теркалваьяр из форда гIашлой батальона командир а волаш, хьалхагIа тIом беча хана а тIехьа. Политически дешашта заместитель волаш водар вокkхагIаола лейтенант Н. В. Старшинов, хIаьта штаба начальникалла — майор Ф. Е. Котанов. Уж а иштта тIема гIулакхашка шоаш дика хилар хьахьекха бар. Цу кхьинена а тIехьагIа Советски Союза Турпала цIи елар. Куниковна — венначул тIехьагIа (десант Iойоссаяьча диълагIча дийнахьа вийра из), хIаьта Старшиновнеи Котановнеи — ЗIамигача лаьттан тIара даьнначул тIехьагIа даьча тIемашка.

Отряд вIашагIйоллача хана царна бокъо еннаяр Новороссийски тIема-форда база хьашт долча доакъошкара нах хьахаржа. Бокъо-м, бакъдар аьлча, ший тайпара яр, цхьабакъда яланза ярг ца хиларо хьалха яьккха яр. Оаха хетадора, цу тайпарча десанте духхьал хIара бIухочун лоархIам сов боккха хилар. Иштта гулйир 250 саг юкъе вола отряд а вIашагIтеха штурмовой пхи группа, Iалаьмате халача хьалашка хьалхашкахьа хила безаш бар уж, хIаьта цар шоай декхар кхоачаш а дир.

1974 шера Новороссийски музее белггалара цхьа документ теркалдир аз. Из дар Куников вессача бус плацдарме Iовессача воккхагIволча лейтенанта В. А. Ботылева рапорт. Цо яздора: «ДIахойт аз, цхьоалагIча штурмовой группе боабаьраш — 1 саг, човнаш яьраш — 7 саг хилар. Царна юкъе боабаьча ВКП(б) кандидатех — 1 саг, човнаш яьларца ВКП(б) кандидатех — 4 саг, човнаш яь комсомольцаш — 2 саг, човнаш яь парте боацараш — 1 саг Командоване хьалхашка оттадаь эгтара хьалхара тIема декхар кхоачашдаьд. Группа политико-моральни хьал дика да».

Укхаза дагадехача мегаргда, Сийлахь-боккхача Дай-мехка тIема фронташка деналах ца вохаш кхо миллион коммунист вийна хилар. ХIаьта тIема шерашка парте мугIараштa юкъевенав пхи миллион советски патриот. «Коммунист а волаш лата чуваха безам ба саI» — легендарни а хинна дIадаха уж дешаш хозар сона хIара тIом дIаболабеча хана хIана хазацар аьнна, тIом чIоагIагIа ме хул, дукхагIа а хозаш. МалагIа льготаш эца йиш яр сагага, малагIа бокъонаш йолалургъяр цунна партега садехка лата дезаш тIом болабеча хана? Цхьа гIойле мара, цхьа бокъо мара, цхьа декхар мара дацар — атаке эгтара хьалха чувахар, эгтара хьалхагIа цIера духьала чухьедилга.

Iойоссале хьалххагIа дув бнар отрядо. Коммуниста Куникова берригаш а йоккха йоацача майдан тIа дIаоттабир, цIаьхха а дагадохийтар царна, операци валара нийсса кхераме хургйолга, дIахайтар хало ловргйоацар десантаца ца ваха мукъа хилар. Цу наха, масала, кхо гIа тIехьашкахьа боаккхаргболаш команда яланзар цо. Уж юхьIаьржача оттабе ца а ловш, аьлар цо:

— Нийсса итт минут яьлча юха хьаовттар дех аз. Шоаш шозех бIубенна боацараш стройна юкъе хьа ма отталва. Дешара курс чакхъяьккхараш а лаьрхIа шо-шоай часте дIабохийтаргба уж.

Отряд хьа а этта, оаха лаьрхIачул тIехьагIа верригаш а ши саг мара вацар ца тоъаш хиннараш.

Форда тIа арадоалача хана биаь хинна беза дув хIанз а итташ шераш даьнначул тIехьагIа а, дог ца тохалуш Iобешалургбац. «ТIом бе чудолхаш,— йоахар цу тIа.—Даьхенна дув буъ оаха, гIулакхаш тIах аьннеи майреи леладе, моастагIа эша а вай котало яккхар духьа са ца кходеш хила. Тхоай лоIам, тхоай низаш, тхоай цIий тIадама тIехьа тIадам а болаш дIалургда оаха вай халкъа ираз бахьан долаш, хьо бахьан долаш, дег тIара дукхаезаш йола Даьхе... ДIахьалхашкахьа ухилга мара да а дац, хург а дац тха закон».

Цу бирсача деной юха а уйлаеш, лира дув дагабехача, массаза а дог тохалуши доккхалдеши хул со. Цхьаццабарий турпала гIулакхаш кIезига довзац историена, цхьабакъда вай сийлахь-боккхача мехка мара, вай сийлахь-йоккхача парте кулгалца мара хьахьекхадац советски наха шоаш берригаш а цхьатарра турпалал гойта низ кхоачаш болга.

3.

Иштта хьатIакхаьчар десант Iойоссае еза бийса. Дика дагадоагIа сона цу хана пристане хинна хьал, наьха уйлаш. Цимхара, гIайгIане цхьа саг вовнзар сона, уж деташ гIоздаьннe, хIамангa сатувсаш ба ала йиш йолаш бар. Улаш яьшкаш кхухьаш лелача морякаша «Полундра!» яхаш цIогIарч деттар. ДагадогIа сона цхьаннега айса хаьтта.

—Фу яхилга да из полундра?

Из хиннадар «лорале» яхилга. Иштта дайзар сона деша маIан.

1943 шера 3 февралера 4 февраль хьатIаотта бийса чIоагIа баьде яр. Десантникаш тIабола катереш гIартата доацаш Геленджикера Цемесски бухтагахьа дIаяхар. Цигара, операци дIайолаеча пунктера, ракетий сигналегIа хи йистерча бердагахьа чуйолаелар уж. Цу ханна, хьалхагIа топаш йийттача хи йистерча оасилгагIа йоккхий топаш етта йолайир вай артиллере. Топий таташ та юкъе яьлар «катюша» цIера залпаш, тIема практике эгтара хьалха «Скумбрия» яхача тральщика тIа оттаяьяр реактивни установка. Десантни кемашка хьалхашка гIолла никъ хоалабеш геттара сиха дIатIехлийлхар торпедни ши катер, хи йистера еттача топех кемаш къайладахара шоашта тIехьа кIура а беш. Ха деш долча катеро чкъаьрий завода районе топаш етта йолайир артиллере йийттачул тIехьагIа цига юхейиса хинна моастагIчун кIийленаш йоха а еш. Куниковцаш хи йистерча берда тIа бовлача ханна вай батареяша гаьнагIа етта йолайир топаш.

ТIем тIа дерригa цланагIа лаьрххIача тайпара хилац. Дукккхача штабни карташ тIа язбаьча тайпара болалац тIом, хIаьта цхьайолча хана вIалла цу тайпара а хилац. Цу хана вIалла мах баь варгвоацаш хул хIара командиреи политболхлочуни, хIара салтечуни матросеи майрал, гIулакха уж мутIахьа болаши инициатива йолаши хилар. ТIема историкашта хов кхыча моттигера — укхазара ткъаь итт километр дIахо, Южни Озерейки яхача районера плацдарм хьалаца гIийрталга а. Боккъалдар аьлча, керттера десант цига хьожаяь а яр, бакъда форда тIа хьайначa михо кемаш дIадаха йиш йоацаш совцадир, тIехьагIа юха тIехьашка довла дийзар лаьтта гIолла лелача тIема доакъой а. МоастагIчоа вIалла дага доацаш куниковцаш чухьелхар толаме чакхдаьлар, хIаьта цу сахьате оаха цох пайда а ийцар.

Демонстративни десантах гIонна яр хилар, тIаккха из керттера яр хинца дIа а эттар. Циггара хьайолаелар ЗIамигача лаьттан эпопея. Топаш етташ латтача моттигах чакх а яьнна тха штурмовой отряда кхийра геттара зIамига яле а Новороссийскана юххерча — Станични яхача районерча хи йистерча берда чIоагIа лоархIаме участок хьалаца. Цхьа эзар гаргга фашист вийра, хьаяьккхар йиъ трофейни йоккха топ, уж цу сахьате моастагIчоа етта а йолайир. Цул тIехьагIа цхьа сахьати ах сахьати даьлча укхаза Iоессар десантникий шоллагIа группа, тIаккха цхьаькха а, уж хилар 800 сагага кхоачаш дукха.

Десант Iоессача моттига моастагIчо керда низ тIабоалабир, бомбаш етташ яр фашистски авиаци, плацдармана етта йолаелар еза-йоккха артиллери, цаI шоллагIчоа тIехьа еш корзагIбаьнна контратакаш е болабелар. Бакъда тIехьа дар из: десантникий тешшаме дIачIоагIбала кхийнадар. Цар хьалаьцаяр Станичке массехк квартали кхо километр бIаьха машинникъи. Зе доккха хиннадале а цхьа гIа юха тIехьашка бовланзар. Салташеи матросашеи кхоачашдир шоай васкет, царна ховра керттера низаш тIаккхаччалца моттиг дIахеца йиш йоацилга, хIаьта десант толаме Iойоссаро гIадбигар хIанз а довиза бар уж — иштта болаш дага латт сона уж нах.

Массехк бийсана плацдарма тIа Iоессар форда пехота ши бригада, стрелкови бригада, истребительно-противотанкови полк, кхыдола доакъош. Хин берда тIа Iобоассабаьбар бIаьш топнаш тIема кхоачам, кхача. Пхи ди даьлча Станичкаи Мысхакои районе автоматаш, минометаш, йоккхий топаш, танкашца етта йоккхий топаш шоашка а йолаш 17 эзар бIухо вар. Цул тIехьагIа ЗIамигача лаьттан тIа ессар партизаний пхи отряд — «За Родину», «Гроза» «Норд-ост», «Новый», «Ястребок» яхараш.

Ала моттиг нийсъенна йолаш дика ала безам ба са партизанех. Нагахьа санна моастагIчун тылера шоаш къаьстта лелаш йола группаш царех лерхIаш саг вале хетар харц да. Дукkха отрядаш цIаьхха хьахулаш хиннай, бакъда парте кулгалдеш йола Центральни штаб хиннай цар, хIаьта цхьайолча хана эскара регулярни доакъой командоване бокъонца лерхIарашка хьежжа йоккхий операцеш а чакхйоахар цар. Иштта хилар ЗIамигача лаьттаан тIа а тха штабаца айхха бувзам лоаттабеш волча парте Новороссийски горкома секретара П. И. Васаева еррига пхе отряда кулгалдеча хана.

Ма-дарра аьлча, цIаькха а хьалхадоакх аз, ЗIамигача лаьттан тIа десант йоссаяр тIема искусства образец санна лархIа йоагIаш я. Эггара хьалхара штурмовой отряд толаме Iойоссаяр, низаш сихха дегIаккхуваар, чIоагIа чIоагIале яьча, минаш ехкача хин берда йисте гIолла полкаши корпусаши дIахьалхашкахьа яхар — цу дерригнеша дIалехар пехота, саперни доакъоша, морякаша, артеллеристаша цхьана лерттIа тIом белга. Цхьаккха тайпара гIалат йовла йиш йолаш яцар «тIема даьлий» оалаш яраш: дуккхача моттигашка вай доакъош моастагIчун дараштa лостаяь гранат кхоссал мара юкъ йоацаш дар. Кхы а халатIа дар летчикашта. ДагадоагIа сона вай авиаци тIайоагIача хана бIухоша шоай чура кочамаш хьал а яьхе окопий бруствера тIа Iойохкар, шоай хьалхара край белгалъяккхар духьа.

Ала доагIа, географически хьалага диллача чIоагIIа аьттув боацаш тхо хинна хилар. Тхога бар хин берда йистера готтига оасилг — бIаьха а, берзан а, нийса а, хIаьта немцашка — еррига лакхаленаши хьуи. Хаттар отта тарлу: нах дийна мишта бисаб-хьогI аьнна, бIаьш тоннаш Iоажал яхьаш дола металл царна IотIадоссадича, моастагIчун низаш тхачарел дуккхаза дукхагIа хинна хилча, гонахьарча лоамаш тIара моастагIчоа тIаьр юкъе уллаш санна ЗIамига лаьтта бIаргагуш хинна хилча? Цу дерригнена духьал лаьттар — опыт, нах ца бохаш хилар, расчет, хIара дийнахьара къахьегам бар.

Цу хана дика кхетадир аз, тIом — кхы мел дар дIададьлча из Iалаьмате боккха къахьегам а болга. Селханарча металлургий, слесарий, шахтерий, лаьтта оахарий, комбайнерий, конюхий, гIишлонхой, плотникий къахьегам. Салтечун шинель тIайийхача халкъа къахьегам. ГIулакха мутIахьа хилари майрали хинна ца Iеш Iалаьмате чIоагIа сатохалуш, тIатеIIа гIулакх чакхдоаккхаш, хIамах кхеташ хилар, маькарло йолаш хилар гойтилга.

Ма-дарра аьлча ЗIамигача лаьттах лаьттан кIалхара чIоагIале хиннаяр. Тешшаме хьулаяь йола 230 наблюдательни пункт цун бIаргаш дар, тIом беш йола цун 500 кIийле — цун бронированни бийцаш, итташ километраш дIа-юха хоамбеш дола наькъаш дар, эзараш стрелкови ячейкаш, окопаш, чакх са доагIа моттигаш яр. Диза даргдоацаш хиларо лоамая бердех штольнеш яха, тIема кхоачама лаьрхIа лаьттан кIал складаш, лаьттан кIал госпиталеш, лаьттан кIал электростанции йилла езача оттадора. Леланза даргдоацаш хиларах алхха траншеяшка гIолла мара лела йиш яцар, из атта а дацар, бакъда кIезига а корта хьалкъодабьр — дIавоалар. Берригаш а дуккха Iохайша багIа безаш хулар, хIаьта тIехьагIа, фашисташ тIехьашка бовла болабелча цхьаболд бIухой, оаха оалаш ма-хиллара «Iохайна вагIара лазар» кхийтта бар.

Инженерни бIунаша тамашийна говзал гойтар. Йоккхийча топий пхорч лелхаш даьха кIоагарч, царех цхьадарех-м бIарчча ораш да ала а тарлора, сапераша траншеяш йоахаш вIашагI а дувзаш, царех блиндажаш йора. ЗIамигача лаьттан готтача кIаьда тIа вIашагIъеллар цаI шоллагIчоа километр гаьна йола оборона кхо лини. ХIаране дIоаххала — минаш екха аре яр. Тешшаме болх беш яр лаьттан кIалхара бувзама линеш. Лоамах ялхи ахи метр къорг а яьккха йиллача десанта командни пункта вIаштIехьдоалар къайлагIа, хоам бара дахкача наькъашка гIолла кхераме хьал эттача моттиге бIу дехьа-сехьа баккха.

Станичка районе фактически нейтральни оасилг боацаш дар тхо: моастагIа пхийтта-ткъо метр мара тха позицешта гаьна вацар. Бакъда хIаьта а, цига дIавахача сона гора, цу участке а хьалхашкахьара край — масса хана сатем боацаш а кхераме а край — листта минаш екха а духьаленашца чIоагIъяь а йолаш. Болх беча хана сапераш моастагIашца дегIала баха лата безаш моттигаш а нийслора цкъаза.

ЧIоагIъяь плацдарм ший тайпара город-чIоагIале хинна дIаэттаяр. Кхыметтел Госпитальни, Саперни, Пехотни, Матросски яха улицаш хьахиннаяр цига. Цига цхьаккха цIа дагIацар, уж цIераш хьанна дагаехаяр а хац, бакъда цхьа бахьан доацаш-м яцар уж. Масала, Саперни, — из тIема цIерах хьуладенна дулла ор дар. Госпитальни — гувнаш а дагIаш, меттахьа етта йиш йола, цигара нах каст-каста госпитале а кхувлаш моттиг яр. Еттача топашта кIал хьалйора чIоагIаленаш, е механизмаш а е гIишлон материалаш а яцар, бакъда вай говзанчаш кхетамца а лаьрххIа а чIоагIлора лаьттан кIал, дас санна довл деш карадерзадора лаьтта — укхазара дIагIоргбоацаш. Из чIоагIале хьалъеш хиннарех хIаранех турпал ва ала йиш я.

Къаьстта дега йIовхалца дагалувц аз къона боацаш хинна сапераш. МоастагIчоа гуччахьа минаш уттае ахийтацар уж, «къоанош» деш хиннар эгтара машаре гIулакх долаш санна хеталора: Геленджика массехк километр гаьна Джанхота юххе хьу кийчйора, цунах плоташ а еш бийсана ЗIамигача лаьттан тIа из хьакхухьар. Хьа а мишта кхухьар! Цемесски бухте, хьалхагIа аьнна ма-йиллара, баьде бийса цIаккха а тхона бIаргаяйнацар. Герз доацаш йолча плоташта йоккхий топаш етта йолайора. Юха тIом бе а дIа-юха хьовзабе хала болча мухьаца дехьа-сехьа бовла а йиш йолаш хилацар сапераш. Шийлача хи чу Iочу а бийше, дахчаш хьа а лийце дIахо шоай никъ беш хулар уж. Нагахьа санна плотах снаряд кхийтача хи тIа гIолла нек а деш юха вIашагIъюввзар цар из, безача маьха из хьу йовргйоацаш. Нагахьа санна буксир хи чу йодаш моттиг нийсъелча ракеташца условни сигнал лора, тIаккха хьежаш хулар моллагIа цхьа мотобот хьакхаччалца. Иштта бар уж «къоанош».

Ер дешачоа хетадала тарлу плацдармера эзараш нах алхха атакаш еш, бомбаш етташ, дегIала ухаш вIашагIлеташ баьхаб аьнна. А, дуккха ха йоаккхаш моллагIча тайпара саг вахача хулаш мел дар а долаш вахар чIоагIденна дар укхаза. Деша а дешар, ара а хецар газеташ, партийни собранеш йора, цIейш дездора, лекцешка ладувгIар. Кхыметтел шахматни турнир а йир. Эскара а флота а иллейи халхареи ансамблаша концерташ увттадора, болх беш бар оборона турпалий йоккха галерея хьаяь бола художникаш Б. Пророков, В. Цигаль, П. Кирпичев.

ДагадоагIа сона тхо долча ЦК бригада ена. Эггара хьалха тха хьалашка чийсбенначa наха дийхар сога ЗIамигача лаьттан тIара бIухой бовзийта шоашта аьнна. Торпедни катераца арадаьлар тхо цу хана. Тхо доладуше вайбараша ракета елар. Из яр сигнал: вайбараш ба е цаьха бараш ба хайташ. Моттига тхо дIатIакхоачача хана немцаша ца хаддаш топаш еттар. Цар йоккхий топаш тIехьатувсаш яр, цудухьа берда йиста дIатIатаIар тхона гIойле йолаш дар, йисте гIолла гIоргдолаш. Юха а пхорч лелхар, тхона гаргга. Нагахьа санна хьайна топ тIахьежаелга ховш ца хилча дийца варгвоацаш хоза яр цига. Плацдарме латтар Царь-колокола тара а йолаш гаьна етташ йола форда батарея. Цунах малоземельцаша командни пункт яьяр. Даггара топаш етташе цигахь дIатIадаха дийзар тха, со-м Iема вар, бакъда хьаьшашта Iаткъаш дар мотт сона из хьал. ДагадоагIа сона цхьа мухь а бахьаш воагIа морячок баьдечара хьааранккха.

— КIезига новкъостал де сона, вошилг, — дехар дир цо. — Массанена хьу аз ер.

(ДIахододар хургда).

ДЕКХАР КХОАЧАШДЕРГХИЛАРАХ ТЕШАШ БА

Колхоза правлени йолча юртара гаьнна гlомарий аренашка улл тха шурий ферма. Доахан чулоаттаду йиъ lаьсийн шинараши леладу цаlи — пхи помещени я тха. Царех хlараяр 150 етт лелабе лаьрхlа хьаь я. Цул совгlа контора, доакъар кийчлеча цеха, складий помещенеш а я. Ферма гобаькка яь карт я. Коя наlараш шлагбаумаца дlакъувл гlулакх доацача нахага хьайбашта кхераме дола лазараш чу ца яххьийтар духьа.

Фермера бlаь метр мара гаьнагlа йоацача моттиге хьайбаш леладераш баха цlенош латт. Наг-нагахьа хьуна оасаш мара ца нийслуш гобаькка шаьра аре я. Иштта да тха ферма къахьегамхой бахача, цар болх беча моттига сибат.

Дикача дезале санна цхьа барт, безам болаш баха а бах къа а хьег наха. Цудухьа хlара шера толамаш а доах. Иштта, нийслагlча, пятилетке цхьа шу дlадахийтанзар шура яккхара тlаийца социалистически декхараш тlеххоачаш ца деш. Цу гlулакхо йиш хилийтар пачхьалкхенга шура йоххара нийслагlча пятилетка план диъ шера кхоачашъе. Из толам боаккхаш хьинаре дакъа лацарах доярка Алхазурова Атийна Октябрьски Революце орден елар, хlаьта доярка Пирогова Анная, бежа lуна Азуев Эскархийна — Къахьегама Шеча Байракха орденаш.

КПСС XXV съезда решенешта жоп луш пачхьалкхенга шура йоххара иттлагlча пятилетка план а диъ шера кхоачашъе социалистически декхар тlаийцар тха хьайбаш леладераша. Хlаьта лаьрхlар кхоачашдар духьа ерригa торонаш фарцагlъяьха къахьегаш, хьалхашка латтача декхарех дика доархlабеш а боагlа. Иштта соахка хlара lаттагара 2752 килограмм шура яьккхар. Белгалдаккха доагlа из 1976 шера яьккха хиннaчул 646 килограмм дукхагlа хиннилга. Цул совгlа пачхьалкхенга ехкача шурех 61 процент цхьоалагlча классах яр, 1976 шера ерригнех 46 процент мара ца хиннача.

Доярказшта юкъе эггара дукхагlа шура, хlара lаттагара 3468 килограмм, районе яьржа хиннача яхье шоллагlча моттиге йолча Л. Мизикаевас яьккхар. Цул дукха тlехьабисанзар доаркаш: А. Алхазурова, А. Висикаева, Я. Килоева. Хlаьта хlара lаттагара кхо эзар килограммал совгlа шура яккха карагlдаьлар кхы а ворхl доярка. Цул совгlа шура яккхара шера план кхоачаш ца еш цхьаь-цаl йисанзар.

Дика дlадоладаьд тха ферма къахьегамхоша иттлагlча пятилетка кхоалагlа шу а.

Соахка январь бетта хlара lаттагара яьккха хиннaчул 2,4 килограмм дукхагlа хилар доаркаша укх шера цу юкъа яьккха шура.

Толамаш даха карагlдоалийт, кхы цlаькха а белгалдоаккх аз, коллективе барт хиларо, нах шоайла новкъостал де массе хана кийча хиларо. Иштта, масала, могаш йоацаш цхьан юкъа болх банзар Джамбетова Заргана. Шовй долчарна санна доагlа lунал деш леладир цун доахан аргl-аргlагlа ферма доаркаша. Цул совгlа цхьабараша Заргана цlагlа а новкъостал дир.

Боккха теркам тlабохийт колхоза правлене хьайбаш леладерий балха хьалаш вlаш-тlехьдахара а аттача дахара а. Дийнахьа хьайбаш леладерий зlамига бераш тха хуторе хьайийллача берий беша хул, Школе деша деза ха кхаьчача бераша йиъ класс тха хуторе чакхйоаккх, хlаьта дlахо Николаевская яхача станицерча интернате баха а бахаш цига йолча юкъерча школе деш.

Кlезига да хlанз ферме кулг кара ду балхаш а. Хьайбаш латтача помещенешкара кхо, нувхаш транспортерий новкъосталца арадоаккх. Шин помещене болх беш я доахан механически детта установкаш.

Бархl бlаь бежан леладе йиш йолаш хьайбай комплекс я хlанз тха колхозе хьалъеш. Хьалъяь йоаккхаш латт из. Кастта цига дlадугаргда укхазара хьайбаш. Цига деррига доахан механически установкашца деттаргда. Хlаьта установкай новкъосталца цlаьхха детта доладеш кхераш хул доахан, цул совгlа шамараш зlамига долаш механически детта йиш йоацараш а нийслу. Цу тайпара дараш хьалххе хьакъоастадара а, хlаьта комплексе механически деттара а доахан хlанззе я кийчдар духьа оттаяьй оаха уж установкаш укх ферме.

Йоакхо ю оаха хьайбаш леладерий балхацара моральнии материальнии безам совбаккхара а. Доаркашта юкъе яьржача яхьа итогаш хlара бетта ю. Хьалхара моттиг яьккхачоа 15 сом премии карара кара тела цlе вымпели лу. Ахчан преми лу шоллагlеи кхоалагlеи моттигаш яьхачарна а. Хlанз цlе вымпел А. Висикаевага я. Январь бетта хlара lаттагара 255 килограмм шура яьккхар цо, хlаьта яхье шоллагlча моттиге йолча Л. Мизикаевас — 248 килограмм. Цул 8 килограмм мара кlезигагlа йоацаш шура яьккхар хlара lаттагара А. Макаевас.

Дояркай а бежа lуй а бехк боацаш цхьадола кхоачамбоацар нийсденнад ферме. Соахка шу чакхдоалаш цlаьхха пастереллезы яха лазар даьржар ферме. Из лазар кхийтта 57 етт lула юкъера дlабаккха бийзар. Хlанз из лазар доацаш да ферме. Цхьабакъда планагlа хила безача 607-нех хlанз 550 етт мара бисабац. Из бахьан долаш дийнахьен буси ферме йоаккхаш йола ерригa шура соахкарчул кlезигагlа я.

Из кхоачамбоацар дlадаккхара дика торо я тха. Ферме да дикача фух дола 120 шинар. Май бутт болалуш шура тела долалургда царех ахаш. Цхьабакъда из ха тlаккхаччалца йоаккхаш йола шура соахкарчул кlезигагlа хила мег. Из кхоачамбоацар нийсденна доллаше а пачхьалкхенга шура йоххара планаш тlеххоачашъю оаха.

КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК Советски Союза къахьегамхошка яздаьча письмос дего боккха тоам баьча, тха ферма къахьегамхоша дош деннад кхаь шера планагlа пачхьалкхенга йохка еза шура вай мехка Керттера Закон — СССР керда Конституци тlаийца шу дузача дийнахьа ехка яккха. Шоаш лаьрхlар тха ферма къахьегамхоша кхоачашдергхиларах теш со. Хlана аьлча соахкен цул хьалхарча шерей пачхьалкхенга ехка шура дlалаьрхlача хlанз май бетта чотах болх бу цар.

М. КУШАЕВ,
Наурски района «Красное знамя» яхача колхоза шурий ферма заведующи.

Малгобекски центральни № 1 йолча районни больнице Дениев Нураде шофералла болх бу 18 шу да. Хlаьта машина тlа цо болх бу стаж дlалаьрхlача ткъаь итт шу совгlа хул из. Лакха говзал йола шофер ва Дениев. Цун къахьегам дукхаза а белгалбаьб совгlаташца. Хьинаре дакъа лоац цо больница общественни вахаре а. Цудухьа массане а сийдеш саг ва Дениев Нуради.

Сурта тlа: Дениев Нураде.

Б. ЧЕРБИЖЕВА сурт.

БОЛХЛОШЦА ДАГА А БУВЛАШ

Иттлагlча пятилетка хьалхарча деношка деиз тха предприяте болхлой. «Болх дикагlа бе, эффективность лакхъе» яхача лозунгагlа къахьега болабелар. Хьалхарча пятилеткай шерашка хьахинна «Встречни хапал хьалха ергья» яха тlахьехам хlанз керда чулоацам болаш ба. Хlанзарча встречни планий керттердар — хlара болхлочоа, инженерно-технически болхлочо къахьегамхочо творчески къахьегилга да. Лоархlам болаш да къахьегамхоша кхувла предложенеш нийса расчет йолаш, мишта, фудича производственни мощностех, станокех, кхыча оборудованех дикагlа пайда эцаргба, бедал, тайп-тайпара материалаш, доагор, электроэнерги кхомболаш дlаахийтар мишта вlаштlехьдаккха деза дувцаш хилар.

МоллагIа из вале а, коллектива члено енна предложени коллектива юкъарча собране ювц, тоха дезар тlатох, тlаккха из ерригача коллектива опыт а хиле дlаотт. Хlаьта хьалха тlачlоагlдаь хиннача рел доккхагlа хьокхамаш даха лерхlача предприяте встречни план оттаеча хана уж предложенеш юкъеккхувл. Социалистически яхь дегlаахара керда лагlа да встречни планаш увттаяри уж кхоачашъяри.

Вайцига встречни планаш увттаелга дlаяхача пятилетке дlадоладеннад. Хlаьта тха заводе Нохч-ГlалгIайчене хьалхарчарца встречни план тlаийцар. Цу хана «Правда» яхача газета тlа дар цунах льаца. Из встречни план тlаэцар бахьан долаш дlаяхача пятилетке производства боарами къахьегама овсарлеи дикка дегlаера. Керда техника юкъейоалаяр, технологи тоаялар, балха дикал лакхъялар, дикагlйола опыт шерра дlа-юха йоаржаяр бахьан долаш встречни планагlа лаьрхlачча бесса доккхий декхараш кхоачашдир 4 шерен 10 беттеи.

Встречни план дlайолаяьраш хьалха латта болхлой, бригадаш, цехаш яр. Тlаккха уж хьаллаьцар партийни организаце. Из тlаэцарца дувзаденна цхьаццадолча даькъе массово-политически болх дlабахьар а хувца дийзар. Из болх тlаберзабир экономически политикана пропаганда яра, производство дегlаяр тоадара, дикагlа йола опыт йовзийтара, болламаш хьаллацара агитаци яра. Хlара болхлочунга кхайкарал дир хье балха волча метте де йиш йолчунга а хьеже, дерригне уйла а яь план тlеххоачашъе аьина.

Тха заводе дика гlулакх а хинна дlаэттад хlара шера тlаийеча встречни планагlа болх белга. Бригадай, цехий, участкай къахьегамхоша цхьана увттаеча цу встречни планаша дика новкъостал ду пачхьалкхен задани тlеххоачашъе.

Встречни планаш оттаеча дика гlо дир Октябра 60 шу дизарга долхаш йоаржаяьча социалистически яхье хьалхалаьттарий толамаша.

Дукхача производственникаша укх шера кхы а дикагlа хьокхамаш даха лерхl. Царех ба слесарь-инструментальщик Аушев Урусхан, слесарь-лекальщик Котиев Ахьмад, литейщик Ужахов lийса, Султыгова Насыпхана сборщиккий бригада, иштта кхыбараш.

Социалистически яхье хьалхалаттарий инициативаш ларде а лувцаш увттаю встречни планаш. Цкъа соца къамаьл деш волаш слесара - лекальщика Котиев Ахьмада аьлар сога: «Хьажа вай мичара хьадолалу доккхий социалистически декхараш тlаийделга, хьона гургда уж мугlарерча болхлочунгара хьадолалуш хилар. Царех хlаране тlаийцача декхарашка хьежжа социалистически декхараш тlаийду бригадаша, сменаша, участкаша, цехаша. Берашка кхийца зlамига саг волча хана вера со завсоде балха. Цун коллективо дукха дикадар даьд сона. Аз дика кхетаьд саг кхетамца хьалхевара коллектив мел боккха лоархlам болаш я. Укхаза со къахьегаш волча 15 шера коллектива новкъосталца сай балхах тlехдика кхийтав со дукхача шерашка Назрановски райсовета депутат, КПСС райкома член хиннав, хlанз ер кхоалагlа шу да КПСС, Нохч-ГlалгIай обкома член со вола. Тха цехе ер укхаза къахьегаш волча шерашка хьахиннаб башха-дика говзанчаш, творчески къахьегарца, моллагlа юкъара гlулакх чакхдоаккхача хьинаре дакъа лоацаш хиларца белгалбоалаш ба уж.

Масала, хьаэцаргва вай Аушев Урусхан. Из тха цехе балха вена дагадоагlа сона. Хьалхарча деношка сменни нормаш кхоачашъюлацар цунна, цу гlулакха чlоагlа сагота вар. Из хайнача цеха кулгалхоша башха-дикача говзанча Кашеев Генадена тlачlоагlвир из. Цох хlанз заводе цlи хеза вола производственник хиннав.

Тха заводе хиланза даргдоаца гlулакх а хинна дlаэттад встречни планагlа болх белга. Встречни планаша чlоагlа аьттув а болаш чулоац пачхьалкхен плана заданеш, бригадий, участкай, цехий инициативаша, къахьегама коллектива социалистически декхараша. ШерагIа социалистически яхь йоаржаяьча завода болхлоша СССР Минстройдормаша юххьанца оттаьча планагlа лаьрхlачул 900 эзар сома маьха дукхагlа продукци арахийцар соахка. Къахьегама овсарле лакхъяра, арахецача продукцега дlадодар лохдара заданеш толамца кхоачашйир. ПятилеткагIа къахьегама овсарле 40 процент лакхъе езача, хьалхарча шин шера ткъо процент совгIа лаккхъяьй из. Ер пятилетка йолаелча деиз оборудованех пайда эцара коэффициент лакхъеннай, зехьа йовш хинна балха ха кlезигъеннай.

Встречни планашта планировани еча хана творчески къахьегара цу юкъеоз болхлой, инженерно-технически болхлой, гlулакхера нах кулгалхошеи партийни организацешеи. Керд-керда резерваш юкъейоалаяра оарцагlа боах уж. Предприяте коллектива деррига технико - экономически хьокхамаш тlа-тlа тоадераш, из кердача къахьегама толамашка кхувлараш ба социалистически яхье хьалхалаттараш, новатораш, шоай новкъосташта хьокхам телаш дикагlйола опыт шерра дlа-юха йоаржаераш. Иштта чарех ба Султыгова Насыхана кулгалдеча бригадера сборщикаш. Цу бригадас беча балха расчет йича укх шера план 1 сентябре кхоачашъе цун торонаш хилар гучадаьлар. Хьалда йола экономически расчеташ сборщикашта дlайовзийтар бригадира цеха комсорга. Цул тlехьагlа болхлой собране бригадас тlаийцар встречни план.

Встречни планаш уттаеча хана керттерча производствана хьалхацкха латта декхараш теркаме лацарал совгlа гlона йола производство вlаштlехьъяккхара а чlоагlа терко йир. Болхлой собранешка цу даькъе боккхача маьхера предложенеш а тийннай. Масала, литейно-прессови цехе собрани йолча хана, слесара-ремонтника, тlемеи къахьегамеи ветерана, коммуниста Шишалов Владимира аьлар: «Дlахо дегlаахара тормоз етт хlанз йолча ремонтни производства. Дукха ремонтни подразделенеш я заводе. Хlара цехови служба болаш ба ший инструментальни боахам, шоай балхага диллача эсала я дежурни звеньяш. Иштта долча хьалашка сихен дикеи чакхъяха йиш яц операцеш. Хlанз йолаш йолча ремонтни служба вlаштlехьдалийтац ремонтни балхашта деррига низаш тlадерзаде, ремонт еча дикагlйола методаш юкъекхувла. Ремонтни подразделеней болхлой низаш цхьана вlашагlа тоха дезилга белгалдаьккхар. Ремонтникаш цехий начальникий довлахьа а хургбоацаш, цар служба завода керттерча механикага дlаяла езилга белгалдаьккхар. Иштта болхлошца, инженерно-технически болхлошца, гlулакхерча нахаца дага а дувлаш увттаеш йола встречни планаш нийса а хул, уж хlара шера толамца кхоачашъе тха вlаштlехьа а доал.

М. ЗУРАБОВ,
тха штате воаца корр.

А. БОКОВ

ШИН СИГАЛЕННА ЮКЪЕ

«СЕДКЪАШТА ЮКЪЕ СЕДКЪА САННА» ЯХАЧА РОМАНА ТIАРА ДАКЪА

(Йистедоалар)

Малхбоалехьара дукътlе сира бесса йийрзар, сатасса делар. Лаьгlдала доладелар сахиллалца гобаькка даьлла баскилгий «цlарр», хlанз аргlа тха я аьлча санна, оалхазарий оазаш яьлар, хьалхагlа шортта, гlийлла, арен сатем бохабе ца лоархlаеш санна, тlаккха чlоагlагlа, кхы а чlоагlагlа, сахулаш латтилга дlахойташ, дуненга хоам беш.

Вышкана гаьна воаццаш, цие массаза а оттача метте дlаэтта латтар Салман, цига шийна дикагlа сатем хиларга догдоахаш санна. Дlадовш, бесаза доалаш, сигаленах дlувш латтар седкъий, вышкана юххье йоалла лампа а хlанз седкъашта юкъе а йоацаш укхаза, лаьттана гаьна йоацаш хетар.

Цlаьхха догдиллар Салмана скважина чура мехкдаьтта даргхиларах. Даргдолаш хилча доала ха яр цун. Фу ха я кислота чухийца! Дукха ха хургья лаьттан тlоана цо ший lоткъам баь, мехкдаьттана никъ хьабийла. Хlаьта из гучадоалаш дац. Тlаккха дац-кх из цига. Шийна цаl ца ховш, кlал цхьа лард йоацаш хургдац Гладков пигара мехкдаьтта даргхиларах догдилла хилар. Хезад Салмана, хов цун из доггешам боацилга, шийга цо цу хьакъехьа аьнна хlама деце а. Салманага-м цо скважина сихъе яьхад массе а хана. Цо сих а яьй, ханал шн бутт хьалха йисте а яьккхай. Деррига балхаш технологе ма яххара з даьд. Бакъда, мехкдаьтта гучадоалаш дац.

Дедда тlадера Шарик. Шийна Салман ца гу дукха ха йолаш санна. Салмана юххьанца теркалдинзар из. Шог хьувзаде, дегl сеттале, тlаккха когашка керча а доладелар жlалиг.

— Шарик, — аьлар Салмана, мозуташа бlехбаьча цун оагlона lотlахьажа, — хьох мичара летад из мехкдаьтта, укхаза долаш-м ма дац из? Цlаьхха вышка йолча оагlорахьара цlогlа тохаш хезар Салмана. Дlаьхьежар из: вышкана уллув гlолла тlех а иккха удаш тlавоагlар кхоалагlвола бурильщика гlонча. — Долаш да! Салман, хьажал! — йоахар цо доаржадаь шн кулг хьал а хьувкхаш. Сетка чу бургац дlачу а теха, ший каяларо гlозваьккха кулгаш урагlа а дахийта новкъосташкахьа юхаведдача футболистах тарвелар из Салмана.

Иштта хьалдахийта кулгаш а долаш ведда Салмана тlавера из. Салман юххьанца кхеташ а вацар, цо кулгаш хьал хlана хьувкх.

— Гой! — аьнна, Салманага хьахьеккхар цо уж шн кулг. Баьде-мора тlоадал яйра цар тlа Салмана. Цхьаккха хаттар а ца деш, цигахьа, из зlамига саг хьавеначахьа дlаведар из.

— Кlезига доагlа, да-м доагlа, — йоахар цуна тlехьа удача бурильщика гlончас.

Салман турбан юхьиг йолча дlакхаьчача пига вахтана керте латта бурильщик а лаборантка а бар. Чай кийчдеча зlамигача ннгалс чайника цlузамах доагlачул а дитказьгlа дар турба [illegible]

[illegible] йора цо. Буровикаш барзкъаш хувца вагончика чу дlачубахабар.

lотlахьеж Салман турбан юхьига, гlийлача, цкъаза хеда а луш тlадамаш хулача тоатолга бlарг тlера бакхац.

Цкъа зlамига волча хана шийна дайна гlа дагадера Салмана. Шоай юрт хий доацаш йисача санна хетар цунна. Лекъар хьаст, лекъар чухь тlой-жlовхьараш лелаш хинна хьеlа тоатолгаш. Хьун чу, хьаста керте, хий духдувлача боккха бlехал бижаб, цо дlалокъадаьд йоахар из. Шоаш фу дергда ца ховш корзагlбаьнна хьузар юртахой, делхар хьогалла, моцалла бераш, lехар доахан. Бlехалца къовса хьаста керте ваха хинна массехк юртахо юхавенавац. Иштта дlаухар денош, бийсаш. Хlалак хулача хьаьчаяр юрт. Ваха тохавелар Салман, духьалаяьлар Нази, гlоргвац, вохийтаргвац аьлар, цаl мара ваи са хьо, хьона жерал деш къонакъаеннай ше аьлар. Бакъда, Салман lензар вахаза.

Лекъача тоатолга йисте гlолла, докъаденнача тlоштеи жагlанен маьлхаро lотlа а хьежаш водар из. Кхоачаделар тоатолга декъа ор, дlакхаьчар из хьаста керте. Кхерий бердах цхьан хана хий хьзараиха къорг яьсса яр, наг-нагахьа тlадам мара lо ца божаш. Кlийле лаьцача санна дlаэттар Салман, бе йоаллаш сома тlаьдача бlаьринга гlадж а йолаш. Ше дlахо фу дергда, бlехалах мишта латаргва, из мичаб а — цхьаккха хlама хацар цунна, цхьабакъда, котвала лаьрхlа а шийх бlубенна а вар.

Шlаьхха чlоагlгlа шок тохаш хезар Салмана, тlаккха «шш» даьлар къорга чу, хиво кlежйоахаш санна. Дукха юкъ ялалехьа хьааракъедар къорга чура бlехала корта. Бердах дlатеlар Салман, ше гургвоацаш. Геттар хьаарабаьлар корта, шийна тlаза лоархlаваь моастагlа лохаш. Тlаккха гlадж техар Салмана, ниисса кертах. Хьааратоссабелар бlехал, бакъда, хьалхагlа кхийттача гlажо корзагlа баьккха из юхаметтабалехьа цlаькха а гlадж техар Салмана, цу тlехьа цlаькха а цlаькха а.

Сов корзагlбаьнна, бердах бетталора бlехал, багара lанара меттел цlи ара а ухаш. Из къорга чура хьаарабаьнна балалехьа гlадж йийтта дикка бlогора боалабир из Салмана, ше уллача метте, шок а еттaш кlалтlабувлар мара кхы хlама де девал доацача баьккхар.

Цlаьхха, хий хьаарахьадар, кхерий бердах йоаллача къорга чура, тlехь-тlехьагlа сомлора цун кlедж. хlаьта Салман-м бlехалах дlахо латаш вар, геттар бийна из дlабаккха, юха а чутекха, къорг дlа а йикъа, цо хий локъадар кхераш.

Хlанз цу турбан юхьига бlарахьежаш латтача хана а хетаделар Салмана, цхьанахьа кlоарггача метте, мехкдаьтта локъадаь, бlехал уллаш санна. Цу хана, гlанахьа санна, из цу турба чура хьагучабоаларе, цунах лата, из эшабе кийча а вар.

Бийсанна балха хиннача вахтацара буровикаш тlабагlа ав- [illegible]

[illegible] чувоаллашехьа телефона тlакхайдар из. УБР, Гладков! — Шн дош аьлар трубка чу, телефонисткана приказ луш санна. Кlезига сабар дир, трубка чура оаз хазарга хьежаш, тlаккха аьлар:

— Григорий Иванович! Со ва из-м, Султанов. Скважинадар дlадаьлар. Лекъар.

— Бакъдац! — цие латтачара дlатоссавелар Салман, катеха цун бера трубка хьаяккха а кийча волаш.

Кулг дlатlалаьцар цунна Султанова из тевеш, юхатlехьашкаваккха а воаллаш санна. Салман юхаваланзар. Хьахозар цунна, низткъа, трубка чура Гладкова оаз:

— Шн объект мара техкайий?

— Тоъацийй?

— Дlахо а тахьа! Лакхехьара...

— Григорий Иваныч, из со кхеташ дац...: — Кхета а кхетацар Султанов хlанз начальника яхачох. Ший lаьдалах цунна тоам хургбар дар цо яьхар. Султанова ховчох цу скважина мехкдаьтта ца делча дика хеташ ва Гладков. Тlаккха фуд цо хlанз дувцар?

— Шн кlира гаргга ха йоаема езаргйий... Сона-м хац, Григорий Иваныч...

Султанов кхы а ала веннавар, бакъда, Гладковс трубка lо а йилла, баге гlоттаьяьча висар из. Цхьа юкъ яьккхар цо начальника аьнначох, цун уйлах ца кхеташ вагlаш, тlаккха Салмана хьалбlарахьажар.

— Давлени йистайий?

— Кийчо еш да, — лоацца дар Салмана жоп. — Пробаш тахка а.

— Тахан. Цхьан дийнахьа!

— Приказ луча хьисапе стола тlа массехказа пlелг техар Султановс. — Кхоана дlаюкъаргья из моттиг. Цхьаькха объект тохкаргья сихха. Пайда боацаш ха йоае йиш яц.

Йист ца хулаш, корта оагабир Салмана. Дlаюкъаргья из моттиг, lочухецаргья кховна цемент, тlаккха lургаш доахаргда скважина чу латтача турбах кердача, лакхехьа уллача метте. Кийча ва Салман цхьаькха а, кхы цхьаькха а тlоа тахка, Гладковс, из мукъа бенна раьза а ва. Шийдар ца оттарах матарвахача Султановна, котваьнна саг хьожача бесса, бlарахьежар из, хlаьта вож ший ковнагахьа йода нйша боргlал мо, волавелар.

Цхьан дийнахь, делкъийга трубка хьисапе хьоарчадаь газет бе а доаллаш УБР керттера инженер Фролов чуваьлар Гладкова кабинета чу.

— Техар, Григорий Иваныч! — аьлар цо.

— Фу техар? Хьанна техар? — хаьттар Гладковс, ший уйлаех бокъонца юкъех а ца воалаш.

— Кlедж техар. Кердача майдан тlа! Алиева буровой.— Сихха хьатlа а вена, газет хьа а доаржадаь, цу юкъера хьаяьккха lаьржа шушинг стола тlа lоотайир Фроловс.

— Хов сона-м. — Шушинг хьабеллар Гладковс. — Телефон техай. Даькъалаву аз! [illegible]

ХАОТТАМИ ДIАЙИЙНА ХIАМАШИ

Дукхача даькъе lаьнгара довлара хьалашка хьежжа хул гурахьа дийнача ялатий хьувкъам. Бlаьрча январь беттев февраль бетта юххьен боаррамагlа lашовкккаш хьадаьххад ялаташ. Январь бетта тlеххьарча итт дийнахьа эттача шелало зlиргий овлашта кхераме хургйолаш кlоарга гlор яьац оахама. Фегара температура 16 — 18 градус шилла йолча хана дилла лоа 3 — 4 сантиметр кlоарга дар. Ялатий овлашкара шелад эггара дукхагlа чlоагlъеннача хана 3 — 7 градус, цхьаццайолча моттигашка 10 — 12 градус мара яцар. Цу шелало зе даьдац дlадийнача ялаташта.

Хlаьта а, январен февраля хьалхарча кlирагlен хинна температурни режим боарамал тlехьаьннай. Белгалдаьннад дlайха деноп дукхха хинна хи- [illegible]

[illegible] ний кхашкара лоа дешад, цхьаццайолча моттигашка 1 — 3 сантиметр мара кlоарга ца дусаш.

Йlайха латтача хано гlо ду гlор кlезигагlа кlоаргъялара, тlагlоллара цун тlоа башара, ялатий низ мелбара, lан шелала духьала отталургдоацача уж дахара.

«Оагlув бlоахберг» оалаш ба февраль. Йlоахъеннача ханна цlаьхха шельяла а тарлу.

СССР Гидрометцентро беча хоамагlа, укх шера феврале фецара температура бийсашка 15 — 20 градусаген деношка 10 — 15 градусаген кхоачаш шийла хила тарлу. Хlанзалца йlайхен кlаьдеи лаьтта хилча, цу тайпара шелал гурахьа дийнача ялаташта чlоагlа кхераме я.

Ялата зlиргаш лорд хеца долалургдолча кхаччалца кlоарга [illegible]

[illegible] ховш хилча йиш хургья подкормка еча хана питательни веществай боарамаши соотношении ший ханнахьен нийсен оттаде, ялат тlа ца доалаш дисача моттигашка ший ханнахьа юха дlаде, уж балхаш дикагlа йола ханаш па туллийташ, бlаьстан юхье лаьтта докъадалале чакхдахе.

Боахамашка гурахьа дlадийна ялаташ lай малагlча хьал тlа да хара зlирго лорд хецаргйолча моттигага кхаччалца кlоаргача лаьттанцара температура миштай а ялаташ тlа мишта доагlаргда а зе деза. Шин хьисапагlа тlадоалийт гурахьа дийна ялаташ: монолитий е хии.

Гурахьа дlадийнача ялатий низ мелаб хара эггара тешамеча методех цаl я монолитий метод. Ялата зlиргаш хьалхкедара пробаш хьаэц лорд хе- [illegible] ра, кхоалагlъяр — ялат тlа ца даьннача кхай тlара. Дагарца хьаоахк монолиташ. Монолиташта лаьрхlача яьшкай бустам — йlоахалла 30 х 30 сантиметр, лакхалла — 15 сантиметр. Яьшкашка вlаши ул-уллуврча шин мугlарцара хьалгаш хила деза, тlаккха цо йиш хулийтаргья микрорельефага хьежжа хьалгаш малагlча хьал тlа да ха.

Хьалгаш тlадалийтар духьа монолиташ сийрдача. 15 градусал лакхагlа температура чуйолча цlагlа дlаоттаю. Шин кlира даьннача гlолла хьалгий онк миштад хьож. Пробашта анализ еча хана дийначарца дlалоархl лордаш хийцан керда овлаш хийцан хьалгаш.

Хьалгаш тlадаланза хиннача участкашкара хьайийца хинна пробаш яшийт, лаьтта листача цацаца довс цуццара ги хьа а [illegible]

Цу тайпара лоархlамаш ду тlадаьнначенн тlа ца даьнначенн фийгий а.

Гурахьа дийна ялаташ малагlча хьал тlа да сихагlа ха йиш я хьалгаш хи чу хьалхкедара наькъаца. Цу гlулакха белгалагlа йолча ялат дlадийнача шин — кхаь моттигера вlаши уллуврча шин мугlарцара йlоахалла ах-ах метр шоайла гаьнарра хьалгаш хьахорж, цул тlехьагlа, хьалгашта зе дергдоацаш, шорттига, лорлуш 8 — 10 сантиметр кlоарга уж хьа а аьхке, яьшка чу оттаду. Гlор ешачул тlехьагlа хlара пробацара хьалгаш, лаьтта дlа а къоастадийя, цlагlара температура йолча хица дул. Цул тlехьагlа 3—4 сантиметрал совгlа дола овлаши 5 — 6 сантиметрал лакхагlа дола лордаш хийца хьалгаши дlатед. Иштта кийчдаь хьалгаш хий чудеттача оархнлгашка дохк. Оархнлгашкара хий хlара ши ди массаза доал хувц. 15 — 20 градус температура а йолаш долча сийрдача цlагlа [illegible]

Л. ТОЛСТОКОРЕНКО,
агрометеорологически служба инженер-агрометеоролог.

СУРТА ТlА: Атоммаша керттерча корпусе термопишк вlаша- [illegible] я «Южтехмонтаж» трестера Нарожни Владимира бригада. К. ТАРУСОВА сурт. ТАСС фотохроника.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

Социализма мехкашкара

ЕННАЧАРА ДИЙНЪЯЬР

Пхи шу хьалхагIа хиннадар хатар — Чехословакена тIа катастрофа хиннаяр ЮАТ яхача югославски авиакомпане реактивни пассажирски самолета. Сигала эккхийтай из социалистически Югославе моастагIаша — усташаша кIалъеллача бомбо. 22 шу даьннача стюардессагара Весна Вуловичагара дIанийкхача самолета тIа мел хинна саг вийнав. Газеташа дукха яздора цунах, цун вахар бахьан долаш лораша къовсам лоаттабьача деношка.

Дукха ха йоаццаш сона бIаргаяйра из. Ма цецваьннавар со авиацех хIанз а из дIахаданза хилар хайча. Белграда юккъе ЮАТ авиакомпане бюро со дIачуваьлча, истола хьалхашкара хьал а гIетта сона хьатIаера лакхача дегIара, хоза гIов-кеп долаш, сайсача санна керта яь приченска а йолаш йола йоI. Моарпиал хоаттиш ела а къежа, кулг хьакховдадир цо сога:

— Весна, цхьабакъда со хIанз Вулович яц, Брека я. ХIаа, маьре яхай, цхьа шун ах шун хьалхагIа.

Самолета гаргашта юкъе йисар тамаш йолаш ца леш йиса из Весна яхар яле а ма товра? ТIаккха цо йоахар:

— Долла хIама ма-дарра дагадагIац сона. Психологаша йоах, эггара унзарагIа мел дар сага кхетама чура, дIадодаш хилар да из. Цхьабакъда сона цIаккха а бицлургбац се лечара яьккхараш — пражски военни нейрохирургически клиникера лораш профессор Кунц доктор Фусеки. Са пхьарс, ност, кхы а — эггара керттера яр — букъа тIехк кагьяьяр. Кхо операци йир цар сона, хIаьта цхьа бутт бьинначул тIехьагIа ерза а яь, сай мехка цIа а яйтар со цар. Сона бIаргагора, со ца ялийта гIерташ чехословацкии тхоайи лораш мел чIоагIа оарцагIбаьннабар, хIаьта айса а лаьрхIадар аз кIал ца йиса. Больнице бaькха кхо бутт, цул тIехьагIа, со алхха ерзаяь ца Iеш, боарраме чa сага вахарца дIайолаялийта а аьнна шийна хьалхашка декхар оттадаьча профессора Радуловича дарба деш клинике баьккха шиь бутт. БIаргчача шера цахаддаш, сона хетачох, лелаяь процедураш. ТIаккха, хIанз юххера а, — иразн оаттон кхаьча хIанзара паргIато. Юха а се хиннача тайпара саг а хинна дIйолаелар со, лела, иллн ала, лагIаш тIа гIолла елда урагIъяха, циска тIагIолла кулг хьаккхар духьа Iоерза могаш яр со.

Ше йийрза хиларах бIубенна йола Весна деш хIама а доацаш йоагIалургйолаш яцар. ТIаккха юха а ера из ЮАТ-е, цIаккха а ше йиц ца ялийта шин къаьнара доттагIий болча. Цул тIехьагIа дуккхаза а хиннай из сигала гIолла беча наькъа яха, хIаьта а стюардесса йолаш хиннац.

— Сакъердаме болх ба хIанз са бар, — яхаш дувц Веснас.— Нахаца а наьха духъа а. Даим сиха ма хулий туристаш, царех дуккхагIа бараш самолеташца лел. Укх тIеххьарча хана, теркалдаьд аз, тIа-тIа дуккхагIа хул Советски Союзе уха тха туристаш. Керда болх бе лаьрххIа кийчъяла, къаьстта курсаш чаккхъяха йийзар...

ХIанз а дешаш я Весна. Ялх шу хьалхагIа, стюардессала ше балха эттача ханна арахьарча торговле школе заочни отделене деша яхаяр из. Эггара хьалхара экзаменаш дIаяла кхийнадар, тIаккха хIанз цу школе дIахо дешаш я. ХIаьта тIехьа тIайоагIача хана Белградски университета экономически факультет яккха лерхI.

— Боккъаллар аьлча, атта дац болх, дешар, цIагIара декхараш цхьана тарде. Цул совгIа, могашал а ма йий дагаялла езаш. Вешта, сона-м деррига а ха ма хой, цудухьа сай вахар дIаденна а тоам бе ловра сона наха, цар сайна даь гIулакхаш бахьан долаш.

В. ГАВИЛЕВСКИЙ. (АПН).

Белград.

БУДАПЕШТ. Геллерт яхача лоам тIа «Освобождение» яхача монумента хьалхашка зизаш-дахкар.

МТИ-ТАСС сурт.

Прессо тешал ду

Ца эшача йоалаш латт Албани...

Албански кепайоазон тIа а массови информаце кхыча средствашка а маоистски «кхаь дунен теорена» шерра критика еш йола кампани йоаржаяьй.

Газет дешараштa лаьрхIа кердадарий кепайоазон Агентства арайоаккх «Мадьяр хирлап» яхача венгерски газета тIа кепатеха хIанзарча этапе албано-китайски юкъмоттига хьакъехьара статья.

Маоистски «кхаь дунен теорена» еш йола критика Албане эггара хьалха шерра хьакхайкае йолаяьй «Революце теории практикен» яха редакционни статья соахка 7 июле «Зери и популит» яхача газета тIа кепатеха араяьннaчул тIехьагIа. Цу статья тIа, ма-дарра аьлча, бехке яьяр маоистий араяьарча политически наькъа керттера постулаташ. Кхо бутт баьннaчул тIехьагIа «кхаь дунен теорена» тIехьалаттараш бехке бир цу газето цар «...контрреволюце байракх ийеш», «тIема кхерам ба яхаш бахьан а доахаш империалисташта хьалхашка капитуляци елгеи царца барта гIолгеи кхайкадеш» хиларах.

Критикана хIанз укх сахьате садетташ ягIа Пекин, из «теори» дIахо хеста а еш. Масала, «Жэньминь жибао» яхача газето редакционни статья тIа (1.XI.77 ш.) белгалдоаккхар, «дуне кхаь даькъа декъарах йола председатела Мао Цзэ-дуна теори — марксизма-ленинизмана юкъедихьа доккха дакъа» хилар.

Албаненеи Китайнеи юкъе барт вIашагIа ца кхета дешаш тIа-тIа чIоагIдалара белгалонаш гучаьлар 70-гIа шераш доладеннача юххье а тIехьа, Пекино империалисташца вошал тоссаш лелаеча политико албански кулгалхой шек бахьача хана. Белгалдаккха доагIа, Албанецарча шоай гIулакхашка маоисташа эггара хьалхарча аргIанна керттера лийрхIараш идеологически бахьанаш хинна хилар. Царна эшар маоистски кулгалхой социалистически содружества мехкашцара гIулакхаш хоададе болабеннaчеи юстара бисачеи хана хинна Албани санна йола идеологически цхьоагIоцхо. ХIаьта хIанз Малхбуаен капиталистически мехкашца гаргаяхара наькъагIа йодача Пекина Тиранацара оагIув шелбеннаб.

Укх тIеххьарча шерашка Китайцарча гIулакхашка Албане кулгалхоша дегаондле йора Мао Цзэ-дуна кхоачарагIа хиннача, шу совгIа ха хьалхагIа Iохкессача «виъне бандах». Китайски пропаганда ерригача средствашца лира критика ю цу «бандана» укх тIеххьарча хана. Цхьабакъда албански кепайоазоно цхьаккха хIама хьоахадац Мао Цзэ-дуна хиннача сесагага — Цзян Цинагеи цунца оагIув барашкеи — Ван Хун-вэнага, Чжан Чунь-цяога, Яо Вэнь-юаньага — гIертара хьакъехьа. Мао Цзэ-дун веннaчул тIехьагIа Китаера гIулакхаш мишта лел лаьрххIа хьожаш бар албански кулгалхой, хIаьта Хуа Го-фэн керте волча Пекинерча кердача кулгалхоех ца тешача а баьлар. Уж кулгалхой великодержавни уйлаш йола а, хIаьта, албански прессо ма-яздарра, «...дунен революце деза гIулакх дохадеш» йола а группировка морг лоархI албански кулгалхоша.

Албански къахьегама парте эггара тIехьагIа хиннача съезде а ишттa чIоагIа критика йир маоистски «кхаь дунен теорена», хIаьта АПТ ЦК пленума (1977 ш. ноябрь) итогех йолча пресса материалаш тIа «гIулакх дехкараш», «ренегаташ», «керда оппортунисташ» аьнна «кхаь дунен теорена» тIехьалаттарех.

ТIа-тIа цIенхаштагIа хулаш доагIа Тиранаи Пекинаи юкъера барт вIашагIа ца кхеташ дола дешаш. Цунна тешал ду Китаера цхьабола албански студенташ цIабоалабарои Албанера китайски специалисташ дIабигарои.

Малхбузено лоархIачох, укх тIеххьарча 20 шера экономически планаш кхоачашъяра 700 миллион доллар кредиташ деннад Китая Албанена. Ишттa ховш да, керттерча даькъе китайски оборудованеца кийчъяь 30 керда промышленни предприяти 60-ча шерашка мехка хьалъяьлга а. Албане карарча пятилеткера планаш 70 процент китайски кредитех тийша я. Цхьабакъда хIанз эттача хьалашка китайски товараши финансови новкъостали шоай ханнахьа хьакхачац. Албанена хьалхашкарча ший декхарех 20 процент мара хIанзалца кхоачашдьаьац Китая. Доллача хIамо хьахьокх, Албани хIанзарча пекински кулгалхошта ца эшача яьна хилар.

(АПН).

Дешаца ца аьлча а...

Ший доалахье йолаш санна вагIаций...

А. ТРУНОВА сурташ.

ХАКАССЕ АВИАТОРИЙ НАЬКЪАШ

Хакассе столицера Абаканера самолеташ Москве, Алма-Ате, Иркутске, Кемерово, Новокузнецке, мехкарча кхы дуккхача городашка лел. Октябрьски революци ялалехьа Россе европейски оагIорахьара укхаза воагIаш хилча массехк кIира наькъа ва везаш хиннавале, хIанз ТУ-154 яхача реактивни лайнеро Москаера пассажираш ялх сахьатал кIезгагIча хана Абакане кхоачабу.

Хакассе граждански авиаци йолаеннача хана По-2 яха ши саг лела тхъо самолет мара яцар. Цу ханара аэродром цхьа километр мара диаметр йоаца го бар, цун цхьан оагIорахьа йистте билеташ доххаши шоай рейсага хьежаш пассажираша салоIаши дола зIамига цIенош а дагIаш.

— Цу хана болх бе атта дацар, — дагалувц уж ханаш летни отряда вокхагIволча инженера Дружинин Ивана. — 1948 шера вера со укхаза. По-2 яхача самолеташка хьежаш вар со. Тахан цу машинех музейни экспонаташ хиннай, хIаьта цу хана малагIа гIулакх дар летчикашa царца кхоачаш ца деш?! Геологаш гаьнна дIаккхувлар, приискашка ахар, цамогаш бараштa лораш кхувлар, пассажираш, мухь, почта дIаккхахьар... Гонахьа гобаьккха лоамаш, тайга ма-йий. Йовзаш йоацача моттиге самолет Iохоае чIоагIа кхераме дар.

Тахан Хакассе авиаторашка хIанзара самолеташи вертолеташи я. Абаканера аэропорт самолет Iохоаяра электрически система йолаш, самолеташ Iохувшаеши хьалгIеттаеши йола, эггара кердагIа йола самолеташ а тIаэца торо йола тIехдика моттиг йолаш, спецмашиний автопарк, двигателаш йIоахъеш а йолайолийташ а лаьрхIа агрегаташ йолаш я. Эргаяьккха тоаеш латт аэровокзала здани а.

Дукха керда гIулакхаш карагIдийнад Хакассе летчикашта. 1977 шера, масала, мехка эггара хьалхара барашца болабелар уж Ми-2 яхача вертолеташца ялат дIадийнача кхашта ядохимикаташ етта. Хьалха боамбеи комсийи кхашка мара еттацар царца уж.

ВОРОНКОВ Николай, АПН корреспондент.

Тахани кхоанеи хургда

11 ФЕВРАЛЬ

В. И. Ленина цIерагIа культура Дворец. 13.00. Болх беш я «Светофор» яха киноклуб. Беседа: «Дийнъеннача знакий мехка». 15.00. Болх беш я «Мечта» яха кинолекторий. 17.00. Болх беш я «Кругозор» яха киноклуб. 18.00. Кагирхой салаIара сайре.

Н. К. Крупскаяй цIерагIа культура Дворец. 16.00. Читальни зал. Кердача книжкай обзор. 19.30. Кагирхой салаIара сайре.

Химикий культура Дворец. 15.00. «Къона атеист» яхача киноклуба занятии. 17.00. Духовой оркестра концерт. 18.00. «Тха кIира» яха радиожурнал. Социалистически яхье хьалхалатараштa хетадаь да.

«Красный молот» яхача завода культура ЦIа. 12.30. Морала темах йола беседа. «ВIаши дIаюха лeладеча гIулакхий этика». 16.00. Даьштеи поаноштеи йола университет хьаеллар. Беседа: «Дезала, школа, общественни организацей бераштa кхетам балара бола лоархIам». Кинофильм: «Ялхайттанега кхаччалца». 17.00. Iалам лорадара университета заняти. Сомий бешамаш лелаерий факультет.

12 ФЕВРАЛЬ

В. И. Ленина цIерагIа культура Дворец. 9.30. Болх беш да «Заманхо» яха кинотеатр. 18.00. Кагирхой салаIара сайре.

Н. К. Крупскаяй цIерагIа культура Дворец. 10.00. Болх беш да «Къона ленинец» яха кинотеатр. 11.00. Болх беш я Iалам дезарий клуб. 12.00. Болх беш я берий игротека. 19.30. Кагирхой салаIара сайре.

Химикий культура Дворец. 10.30. «Фу хов вайна воай мехках» яхача темагIа викторина. 11.00. «Вайнаьха мохк—Нохч-ГIалгIайче» яха кинопутешестви. 14.00. Спортивни яхьаш. 16.00. «СССР Герзашцарча Низий 60 шу» яха кинофестиваль.

СССР ГЕРЗАШЦАРЧА НИЗИЙ 60 ШУ ДИЗАРГА

Художникий П. Казаковеи В. Прохоровеи «Парте лоIамахи Ленина генехи» яха плакат. «Плакат» яха издательство.

ТАСС фотохроника.

Конкурсе дакъалоацараш

Укх деношка Грозненски «Красный молот» яхача машинашъеча заводе къонача рационализаторий конкурса итог яьй. Цу конкурсе дакъа лаьцар заводерча бIаь совгIа болча къонача рационализатораша. ДIадахача шера 170 рационализаторски предложени еннай цар, хIаьта экономисташа яхачох, царех производства юкъейихьача 52 предложене цхьан шера лу пайда 3 — 4 эзар сомага дIакхоачаргба. Завода рационализатораштa юкъе къаьстта белгалбаьнна ба № 7 йолча цеха начальник Двойников Владимир, инженер-конструктор Шемякина Ирина, котельщик Романенко Валерий.

Х. ХАНОВ.

ДУХХЬАШХА НАЬНА МЕТТАЛА

(КХЫ ТIА А ГУЛЪЯЬЧА ШЕРИПОВ АСЛАНБЕКА СТАТЬЯЙИ КЪАМАЬЛИЙИ 3-ГIА ИЗДАНИ НОХЧИЙИ ГIАЛГIАЙИ МЕТТАЛА КЕПАТЕХА АРАЯЛАРАХ).

А. Д. Шерипова статьяйи къамаьлийи хьалхара издани Е. П. Киреева кийчъяьяр 1961 шера.

1972 шера историка М. Музаева кепатеха араяьккхар нийсса ах хIана яц аьнна кхы тIа а гулъяь, хьалхаръяр а санна сихха дIамаьхала яьнна 2-гIа издани. Ший ханнарчар А. Шериповах оалаш хинна ма-хиллара, «эггара хьалхарча марксистеи» «классови къовсама рыцареи» творчествацара хьашт цу хана деиз массаза а чIоагIа хиннад.

А. Шерипова къамаьлашлара дешаш каст-каста юкъе ца дагаладеш Iац Тийрка йисте Советски Iаьдал бахьан долаш къахьегамхоша лоаттабаьча къовсама хьакъехьа исторически тохкамаш деш вола цхьаккха автор. Цхьабакъда революционера произведеней цхьаькха, кхы кIезигагIча лоархIаме йоаца, оагIув а я — къахьегамхошта советски патриотизмаи пролетарски интернационализмаи уйланца кхетам балара уж чIоагIа лоархIаме хилар. Цу гIулакха а вай пропагандисташта геттара дика материал хургья укх денношка нохчийи гIалгIайи меттала духхьашха араьккха А. Шерипова статьяйи къамаьлийи 3-гIа (кхы тIа а гулъяь) издани республика къахьегамхошта юкъе кхетама болх чIоагIагIа бара.

Документальни материалаш дикка дукхагIа хиларца хьалхарчарел гIойленагIа хиларца белгалйоалаш я А. Шерипова статьяйи къамаьлийи керда издани. Музеяшкара, паччахьалкхен архивашкара, Советски Iаьдал бахьан долаш лоаттабаьча къовсама доакъашхой шоай архивашкара дуккхача шерашка лехаро А. З. Вацуевга (Е. П. Киреевцеи М. Н. Музаевцеи цхьана из издани оттаяьр ва из) йиш хилийтай сборника объем кердача, хIанзалца йовзаш хиннача материалашца кхозза дукхагIа йоккха е.

Цу изданена юкъеяхача кердача материалех дукхагIа яраш Тийрка йистерча халкъий IV-ча съезде А. Шерипова дакъа лацарца ювзаенна я.

Уж да-цу съезде цо даь керда шийтта къамаьл. Белгалдоаккхаргда вай, хьалхагIа арайийнача изданешта юкъедихьа цун цхьа къамаьл мара ца хинна хилар.

Тийрка йисте хиннача революце историна юкъе къаьстта моттиг дIалоац IV съездо. Из дегIаяра даькъе овлангара гола тохийтар цо, контрреволюцена духьалара герза низий къовсам гуччахьа дIаболабара никъ а баьккха.

Духхьал цу съезде йиззагIа хьаелласлар Шерипова талант, оратор-полемист хиларах тарра.

Ораторски искусства эггара халагIча жанре — экспромте даьча цу къамаьлашка нийса характеристика лу 1918 шера аьхки Тийрка йистеи Нохч-ГIалгIайченеи хиннача кIоаргача политически процессашта. Шерипов Асланбека меттахьа етташ хьагучабоах Мамулова (съездерча эсерий лидера) хьисапера контрреволюционерашн тайп-тайпара авантюристаши, къахетам ца беш хьагучабоах къамашта юкъе моастагIал дехкаш бола провокатораш, машар бара чIоагIа тIахьех халкъаш. «Тхона машар беза, — аьнна дIакхайкадаьд цо съезде эггара йоккхагIа хиннача Нохч-ГIалгIай фракце цIерагIа, — духхьал Советски Iаьдала маIанагIа бола машар».

А. Шерипова кердача къамаьлий чулоацам теркалбича, хIанзалца воашта из геттара кIезига вайза хиларах сакхув вай. Кхыметтел теша а хала долаш хIама ма дий, 19 шу мара даланза, официально цхьанна а доккхача гIулакха тIа воацаш хиннача зIамигача саго съезде эггара йоккхагIйолча фракцена кулгалдеш хилар. Цул совгIа, цо вIаштIехьдоаккх цу фракце деррига гIулакхаш большевикий наькъагIа лeладелга. Цу хана кхы хьалда парте член ше воацашехьа а, большевистски фракце предложенеи резолюцеи эггара дикагIа вола гIонча ва из съезде. цудухьа оал цунах съезда аьрдехьарча даькъа «гIозалеи дегаондлеи». Цулухьа, гучох, цхьа бахьан доацаш дац, цу съезде хержача Терски Советски республика эггара хьалхарча большевистски правительстве къамий дешашта волча халкъа комиссара пост цунга дIаялар.

60 шу хьалхагIа а санна (цхьадолча даькъе ханаца нийсъе-м езарг ма йий из) бусалба дына керте латтараштa яь шериповски критика вахара низ болаш я. Дагестански нохчийи шейхашта Н. Гоцинскеиа, Узун-Хьажийна, А. Митаевна, кхычарна цо меттахьа тохаш, лоархIам ца боабеш, нийса яь критика тахан а чIоагIа пайдане я «дын авторитеташ» оаларащца вай лоаттабеча къовсама практике.

Керда араяьнна сборник дикка лоархIамегIа да хIанзалца довзанза хинна Терски Халкъа Совета заседанешка а Тийрка йистерча халкъий 3-чеи 5-чеи съездашка а Шерипова даь дуккха къамаьлаш цунна юкъедаха хиларах. Цар наькха санна дика духтIавоаккх 1918 шера хьалхарча ялх бетта хиннача Iалаьмате чоалханеча политически хьала. хьахьокх цу хана низткъа мара хьагучадуьлаш ца лаьттача гIулакхий белгало зе а цунна тохкам баьа ларда тIа алхха нийсагIа йола тактика вIаштIехьа а яькха гIулакхаш чакхдаха а ховш Шерипов Асланбек хинна хилар.

Вай белгал мел даьха дика гIулакхаш доахкаш сборник дале а, цхьадола кхоачамбоацараш доахкаш а да из, чIоагIагIа халахете я. Эггара хьалха царех да, 30 оагIув а йолаш юххье оттаяь статья 20 шу хьалхагIа язъяь хилар (автор Е. П. Киреев). Белгалдоаккхаргда вай, ший хана из дика хиннаяле а, цун цхьаккха моттиг ца хувцаш, ше йолча тайпара кердача изданена юкъейихьа хилар.

Ишта из юкъеяхьар нийса доацилга гуш да, нагахьа санна из язъеча хана историкий кара хинна материал хIанз царга кхаьчача документальни материалах кхоалагIа дакъа а ца хинна хилар теркалдича. Цул совгIа, хьалхашкахьа оттаяьча статья тIа теркалъяц кхыметтел сборник оттадаьрашa шоаш кердача изданена духхьашха юкъеена материал а. ХIаьта сборника юкъе аханел дукхагIа яр-м из ма йий. Хьалхашкахьа оттаяьча статья тIа А. Шерипова даь къамаьлаш юкъехкхухьаш дукха моттиг дIалоац, классовии партийнии къовсама хаьддача политически хьалага, хьисапага хьежжа царна анализ яро а ца лоацаш.

Цу статьяй цхьайола положенеш А. Шерипова хьакъехьа ховча исторически хIамай хIанзарча боарамо ма-яххара яц. Цу юкъа-м цун хьакъехьа дуккха изданеш араяхарал совгIа А. Шерипова революционни гIулакхех вайна ховраш наьха санна вIсамдаьха йола Iилман ши конференци а ма яьрий (1972-чеи 1977-чеи шерашка).

Из сборник дешаргдараш Iилмахой меттел, лаьрххIа исторе дешаш леладеш боаца нах а хургхилар теркалдича, тхона хетачох примечанеш дукхагIа юкъеяхьа йоагIар цунна.

А. Шерипова вахареи революционни гIулакхашкеи хиннача лоархIамегIарча событей ханий указатель а сборника тIа оттаяьяларе бакъахьа хургъяр.

Теша ловра, укх статья тIа теркалдаьраши могадаьраши сборник оттадаьраша кхетадеш дIатIаэцаргхилар а эрсий меттала арадаккха из кийчдеча хана теркалдергхилар а. Цу тайпара сборник чIоагIа эшаш дар. Из издани сихагIа араяккха езача кхыча бахьанел совгIа цхьаькха цхьа хIама а да — КъилбаседaКавказа халкъий истори Нохч-ГIалгIайчен парторганизаце исторех йола очеркаши язъяра беш бола болх. Цу хьалашка истори «Iомадара дикагIа долча хьасташкарча» тхъо совгIча кердача документа чулоацам бовза торо хилар кIезигача лоархIаме дац.

Юххера а къамаьл чакхдоалаш белгалдаккха ловра сона, белгалдаьха кхоачамбоацараш доахкаш дале а, керда араьнна сборник хьалхагIа арахийца хиннaчул диззагIеи аьттув болашагIеи хилар. Из оттадаьраша, шеко йоацаш, боккхеи чIоагIа эшаш болеи болх баьб.

Н. КАРАТАЕВА,
«Знак Почета» яха орден лелаеча исторе, социологе, филологе Нохч-ГIалгIай Iилма-тохкама института сектора заведующи.

ТЕЛЕВИДЕНИ

11 февраль
I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха». Информационни программа. 8.35 — Iуйранара гимнастика. 8.55 — «Буратино выставка». 9.25 — «Iаьржа маьхк» яхача телевизиони дукха серийни художественни фильма премьера (Франци). «Воккха саг Батист» яха 4-гIа сери. 11.15 — «Дай-воаной, воана!». 11.45 — «Iуйранара почта», яха музыкальни программа. 12.10 — «Музейшкеи выставочни залашкеи гIолла». «США сурташ». 12.45 — М. Равель. «Вальс» дIалокх Московски паччахьалкхеи филармоне Академически симфонически оркестро. Дирижер — РСФСР заслуженни артист Д. Китаенко. 13.00 — «Дийнача хIамай дунен тIа». 14.00 — Хоккейх йола СССР чемпионат. «Крылья Советов» — «Спартак». Ленина цIерагIча Центральни стадиона спорта Дворецера трансляци. ПерерывагIа «Спортлото» тираж. 16.25 — «Унахцiено». Iилманпопулярни программа. 16.55 — «ГIайгIах кхере — ираз бIаргагургдац». Телевизиони художественни фильм. 2-гIа сери. 18.00 — Кердадараш. 18.15 — «Панама» яхача телевизиони документальни фильма премьера. 19.05 — «ДIалокх гитариста А. Фраучи». Фильм-концерт. 19.25 — И. Шток. СССР халкъа артиста С. В. Образцова кулгал а деш дIаьху Паччахьалкхеи Центральни тенийий театра «Божественни комеди» яха фильм-спектакль. 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — Искусства мастерий а музыкальни коллективай а концерт. 22.40 — «Гаване вах Хемингуэй». Телевизиони документальни фильм. Йистедаьлача—кердадараш.

II ПРОГРАММА

13.50 — «Вай заслуженни бараш». Художник В. Ливи. 14.10 — Советски Эскара 60 шу дизарга. «Даьхен салтий». Телевизиони документальни фильм. 3-гIа, 4-гIа сереш.

12 февраль
I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха». Информационни программа. 8.35 — «Зарядка е дIаовтта!». 8.55 — «СССР халкъий халкъий халхараша». 9.30 — «Гургал бетта сахьат». 10.00 — «Советски Союза гIулакх деш!». Передаче дакъа лоацаш ва стратегически гIулакха болча ракетни бIун керттера командующи, СССР Оборона Министра заместитель, Социалистически Къахьегама Турпал, эскара инарал В. Ф. Толубко. 11.00. Берашта дола фильм. «Иштта воккха кIаьнк». Художественни фильм. 12.30 — «Юртара сахьат». 13.30 — «Музыкальни киоск». 14.00 — Театральни спектакль. А. а П. а Тур — М. Горьке цIерагIа СССР Московски художественни Академически театра «ЦаI мара воаца теш» яха фильм-спектакль. 16.00 — «Цирка бераш» яхача телевизиони документальни фильма премьера. 16.20 — «Дунен халкъашта юкъера панорама». 16.50 — «Шун письмоех йола» музыкальни программа. 17.35 — Мультфильмай программа. 18.00 — Кердадараш. 18.15 — «Кинопикъбара клуб». 19.15 — ДIалокх УССР бандуристкай триос. 19.25 — Советски Эскара 60 шу дизарга. «Лаккхара цIи» яха художественни фильм. «Со Шаповалов ва» яха 1-гIа фильм. 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — «Лаккхара цIи» яха художественни фильм. «Дунен тIарча вахара духьа» яха 2-гIа фильм. Йистедаьлача — кердадараш.

II ПРОГРАММА

17.00 — «Школьни орбита тIа». 17.25 — «Ашарий дунен тIа». 17.55 — «До востребования» яха телевизиони спектакль.

РАДИО

11 февраль

6.30 — «Хьайбаш сихха ондадалийтара тIехьа». «Загорский» совхозера передача (нохчий меттала). 6.45 — Хоамаш. 7.10 — Республикански газетий обзор. 8.25 — «Къонал» яха радиовыпуск. 14.30 — «Цун цIи тIа а оттаь совгIата денна сахьат» яха В. Власенко очерк. 15.00 — «Верасы» яхача белорусски ансамбла концерт. 15.40 — «Самукъанерча талгIе тIа» (гIалгIай меттала). 16.00 — «Кавказа Iуйре» яха радиожурнал. 18.30 — «Дуккха хьалхарча шерашкара иллеш» яхача циклацара передача (нохчий меттала).

12 февраль

7.10 — Республикански газетий обзор. 7.25 — Хоамаш. 8.25 — «Шоана дукхаеза ашараш». 12.30 — «ЗIоамоза» яха сатирически журнал (нохчий меттала). 15.15 — «ЦIе сийгаш». Пионерашта дешархоштеи йола передача (гIалгIай меттала). 15.45 — Хьинарерча къахьегама кхоалагIа шу. «Аргунски цIенош хьаладеча комбината гIулакхаш». 16.00 — КIирандийнахьара ашарий программа. 16.30 — «Школьни глобус». 18.30 — «Иллеца доттагIал даракта дола концерт» (гIалгIай меттала).

Хоттам

Тахан республике гIоллеи Грознеи морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, малхбузехьара секунде 0 — 5 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура республике +1 +5, Грозне +2 +4 градус йолаш хилеи тарлу.

Кхоанеи ломмеи морхаш а йолаш, дохк а доаллаш, лоа а делхаш, тайп-тайпарча оагIонашкахьара секунде 3 — 7 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура бийсана —1 —6 дийнахьа +1 +6 градус йолаш хилеи тарлу.

МЕТЕОСТАНЦИ.

Редактора заместитель М. М. ХАМХОЕВ.

ТХА АДРЕС: 364051, г. Грозный, Ленина, 9 (3-гIа этаж). Телефонаш: редактора — 3-44-96; редактора зам. — 3-39-11; бехктокхама секретара — 3-34-38; партийни вахареи культурай отделий — 3-61-46; промышленноста отдела — 3-42-30; юрта боаха ма отдела — 3-42-28; письмой отдела — 3-74-68; бухгалтере — 2-54-30; корректорске — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364051, г. Грозный, ул. Ленина, 9 (3-й этаж). Телефоны: редактора — 3-44-96; зам. редактора — 3-39-11; ответственного секретаря — 3-34-38; отдела партийной жизни и культуры — 3-61-46; отдела промышленности — 3-42-30; отдела сельского хозяйства — 3-42-28; отдела писем — 3-74-68; бухгалтерии — 2-54-30; корректорской — 2-89-88.

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

СФ05050. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 1007.